

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
AGRICULTURAL UNIVERSITY OF ATHENS

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΤΕΧΝΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ»

Διπλωματική Εργασία
«Η Παραοικονομία και η Φοροδιαφυγή στην
Ελλάδα - Η αντιμετώπιση τους από τις
Ελεγκτικές Αρχές»

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια:

Μιχαλάκη Χ. Ανδριανή

Επιβλέπων καθηγητής: **κ. Γεώργιος Σφακιανάκης**

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2024

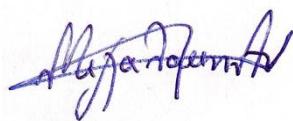
ΔΗΛΩΣΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία και τα συμπεράσματά της, σε οποιαδήποτε μορφή, αποτελούν συνιδιοκτησία των Τμημάτων ΔΕΟ του ΕΚΠΑ και ΔΙΓΕΣΕ του ΓΠΑ και της φοιτήτριας. Οι προαναφερόμενοι διατηρούν το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης και αναπαραγωγής (τμηματικά ή συνολικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να αναφέρεται ο τίτλος, η συγγραφέας, ο Επιβλέπων και τα συνεργαζόμενα Τμήματα.

Η έγκριση της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας από τα συνεργαζόμενα Τμήματα δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων της συγγραφέως εκ μέρους των Τμημάτων.

Η υπογεγραμμένη Ανδριανή Μιχαλάκη του Χρήστου δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία είναι εξ' ολοκλήρου δικό μου έργο και συγγράφηκε ειδικά για τις απαιτήσεις του ΔΠΜΣ των Τμημάτων ΔΕΟ του ΕΚΠΑ και ΔΙΓΕΣΕ του ΓΠΑ με τίτλο “Τεχνοοικονομικά Συστήματα Διοίκησης”.

Δηλώνω υπεύθυνα ότι κατά τη συγγραφή ακολούθησα την πρέπουσα ακαδημαϊκή δεοντολογία αποφυγής λογοκλοπής και έχω αποφύγει οποιαδήποτε ενέργεια που συνιστά παράπτωμα λογοκλοπής.

Ανδριανή Μιχαλάκη
06/04/2025

Πρόλογος

Το πρώτο κεφάλαιο αναλύει τον εννοιολογικό προσδιορισμό της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής, καθώς και την παρουσίαση μελετών και εκτιμήσεων για το μέγεθος της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2010-2023. Επίσης, αναφέρεται στο φαινόμενο του ελλείμματος ΦΠΑ στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες χώρες της ΕΕ.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται η διαδικασία που ακολουθήθηκε, προκειμένου να συγκεντρωθούν τα δεδομένα, που παρουσιάζονται στην παρούσα διπλωματική. Συγκεκριμένα, περιγράφει ότι η διπλωματική εργασία χρησιμοποιεί δευτερογενή δεδομένα (ποσοτικά και ποιοτικά) για να εξετάσει τους λόγους αύξησης της παραοικονομίας και φοροδιαφυγής στην Ελλάδα.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται η σχέση μεταξύ των εννοιών της παραοικονομίας και της διαφθοράς. Αρχικά, καταγράφονται και αναλύονται οι οικονομικοί παράγοντες, που ενισχύουν τη διαφθορά και οι επιπτώσεις της στην επίσημη οικονομία και στην παραοικονομία. Κατόπιν, εξετάζεται η επίδραση που είχε ο κορωνοϊός στην παραοικονομία. Η μορφή αποτύπωσης τους γίνεται με την χρήση πινάκων και διαγραμμάτων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση της έννοιας της φοροδιαφυγής με την παρουσίαση των παραγόντων, που ασκούν επιρροή σε αυτή, την καταγραφή των κλάδων και των κατηγοριών στις οποίες ανήκουν οι επιχειρήσεις με τα υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής στην Ελλάδα με την χρήση πινάκων και διαγραμμάτων. Επιπλέον, αναλύονται οι οικονομικές και οι κοινωνικές επιπτώσεις της φοροδιαφυγής.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας και συνοψίζονται τα σημαντικότερα σημεία της εργασίας.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο καταγράφονται τα συμπεράσματα και διατυπώνονται προτάσεις για τον περιορισμό της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής.

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε και στο οποίο στηρίζεται η διπλωματική είναι πηγές από βιβλία, επιστημονικά περιοδικά και ιστοσελίδες από το διαδίκτυο. Οι πηγές αναφέρονται αναλυτικότερα στο τέλος της εργασίας αυτής (Βιβλιογραφία).

Ευχαριστίες

Αρχικά, θα ήθελα να εκφράσω και γραπτώς τις ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Σφακιανάκη Γεώργιο, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, για τη συνεχή καθοδήγησή του, το ενδιαφέρον του και τη βοήθεια που μου προσέφερε για την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω, τα μέλη της επιτροπής της διπλωματικής μου κύριο Παπαδόγγονα Θεόδωρο, Καθηγητή του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και κύριο Μαγκούτα Αναστάσιο, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών για τη βοήθειά τους στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου.

Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου, για την υποστήριξη και την ηθική συμπαράσταση που μου παρέχουν σε όλη την πορεία των σπουδών μου και στο κίνητρο για εξέλιξη, που συνεχίζουν να μου προσφέρουν.

Στην οικογένειά μου.

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα αναλυθούν τα φαινόμενα της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα. Η οικονομική κρίση / κρίση χρέους στην Ελλάδα προκάλεσε δυσχέρειες στην ελληνική οικονομία και κοινωνία. Οι επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομία και την κοινωνία ήταν σημαντικές, καθώς ενώ υπήρχε ανάγκη και απαίτηση για σημαντική δημοσιονομική προσαρμογή και εξασφάλιση της βιωσιμότητας του δημοσίου χρέους, τα έσοδα του κράτους ήταν μειωμένα λόγω της ύφεσης, - προκαλώντας αυξήσεις στο φορολογικό βάρος για κάποιες ομάδες αλλά ενδεχομένως και κίνητρο για όξυνση της φοροδιαφυγής από κάποιες άλλες. Η φοροδιαφυγή, εκτός από την μείωση των εσόδων του Δημόσιου, προκαλεί αρνητικές συνέπειες στην κατανομή των πόρων και την οικονομική δραστηριότητα, αλλά και στρεβλώσεις στην κατανομή του εισοδήματος, αφού ευνοεί αυτούς που φοροδιαφεύγουν, έναντι των συνεπών φορολογούμενων (ή γενικότερα αυτών που δεν μπορούν να φοροδιαφύγουν). Από την άλλη μεριά, ως προς την παραοικονομία, να σημειώσουμε ότι, από κάποιους ερευνητές τουλάχιστον ένα μικρό ποσοστό παραοικονομίας θεωρείται εποικοδομητικό, αφού σε πρώτη φάση συμβάλλει στην ενίσχυση της κατανάλωσης, παρά τις στρεβλώσεις που εισάγει.

Ως προς την διάρθρωση της εργασίας αρχικά, αναπτύσσονται οι ορισμοί της φοροδιαφυγής, της παραοικονομίας, της φοροαποφυγής και της διαφθοράς, ενώ παρουσιάζεται η μεταξύ τους σχέση. Στην συνέχεια, αναφέρονται οι αιτίες, οι παράγοντες που επηρεάζουν την παραοικονομία και την φοροδιαφυγή καθώς και οι συνέπειες τους. Ακόμη, αναφέρονται οι διαφορές μεταξύ φοροδιαφυγής και παραοικονομίας και τα ενδεχόμενα μέτρα αντιμετώπισης των δύο φαινομένων. Συμπερασματικά, το κράτος πρέπει να κερδίσει την εμπιστοσύνη των πολιτών του για να ενισχύσει τη φορολογική ηθική και να αντιμετωπίσει τη φοροδιαφυγή, κατανέμοντας αποτελεσματικά τους πόρους του και προωθώντας την πολιτική διαφάνεια.

Λέξεις κλειδιά: Φοροδιαφυγή, Φοροαποφυγή, Διαφθορά, Παραοικονομία, Ελεγκτικές Αρχές

Abstract

In this thesis, the phenomena of the shadow economy and tax evasion in Greece will be analyzed. The financial crisis / debt crisis in Greece caused difficulties in the Greek economy and society. The crisis in the economy and society was important, as there was a need and demand for a significant fiscal adjustment and ensuring the sustainability of the public debt, state revenues were reduced due to the recession, - causing increases in the tax burden for some but a possibility and incentive for aggravation of tax evasion by some others. Tax evasion, in addition to the reduction of State revenues, causes negative consequences in the distribution of resources and economic activity, as well as distortions in the distribution of income, since it favors those who evade taxes, over consistent taxpayers (or more generally those who cannot tax evasion). On the other hand, regarding the underground economy, let us note that, by some researchers, at least a small percentage of the underground economy is considered constructive, since in the first phase it contributes to the increase in consumption, despite the distortions it introduces.

Regarding the structure of the work, initially, some of the tax evasion, the underground economy, tax evasion and corruption are developed, while the relationship between them is presented. Then, the causes, the factors affecting the underground economy and tax evasion, as well as their consequences, are mentioned. Furthermore, the differences between tax evasion and the shadow economy and the possible measures to deal with the two phenomena are mentioned. In conclusion, the state must gain the trust of its citizens to strengthen tax ethics and combat tax evasion, by effectively allocating its resources and promoting political transparency.

Keywords: Tax Evasion, Tax Avoidance, Corruption, Paraeconomy, Auditing Authorities

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	iii
Ευχαριστίες	iv
Περίληψη.....	vii
Abstract	viii
Περιεχόμενα	ix
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	x
Κατάλογος Πινάκων	x
Συντομογραφίες και Ακρωνύμια.....	xi
Εισαγωγή.....	1
1 Βιβλιογραφική επισκόπηση	3
1.1 Εννοιολογικοί προσδιορισμοί.....	3
1.1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός της παραοικονομίας.....	3
1.1.2 Εννοιολογικός προσδιορισμός της φοροδιαφυγής.....	3
1.1.3 Εννοιολογικός προσδιορισμός της φοροαποφυγής.....	4
1.2 Το φαινόμενο της παραοικονομίας στην Ελλάδα	4
1.3 Το φαινόμενο της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα	7
2 Μεθοδολογία έρευνας	11
3 Παραοικονομία και διαφθορά	12
3.1 Οικονομικοί παράγοντες που ενισχύουν τη διαφθορά και οι επιπτώσεις της διαφθοράς στην επίσημη οικονομία και στην παραοικονομία	13
3.2 Η επίδραση του κορωνοϊού στην παραοικονομία	15
4 Φοροδιαφυγή.....	21
4.1 Φοροδιαφυγή / Οι παράγοντες που την επηρεάζουν.....	21
4.2 Φοροδιαφυγή κατά κλάδο ή κατηγορίες επιχειρήσεων με τα υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής στην Ελλάδα.....	24
4.3 Οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της φοροδιαφυγής.....	29
5 Σύνοψη αναλύσεων	30
6 Προτάσεις για τον περιορισμό της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής	33
6.1 Προτάσεις για τον περιορισμό της παραοικονομίας	33
6.2 Προτάσεις για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής	34
Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	36
Βιβλιογραφία.....	37

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Μέγεθος της παραοικονομίας σε 31 Ευρωπαϊκές χώρες του 2021.....	18
Διάγραμμα 2: Πολλαπλασιαστές εισοδήματος	28

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1:Εκτιμήσεις για το ύψος της παραοικονομίας στην Ελλάδα.	5
Πίνακας 2:Εκτιμήσεις για το ύψος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα.	8
Πίνακας 3:Δείκτης αντίληψης διαφθοράς σε επιλεγμένες χώρες το έτος 2022.....	12
Πίνακας 4:Δείκτης αντίληψης διαφθοράς σε επιλεγμένες χώρες το έτος 2022.....	13
Πίνακας 5: Μέγεθος της παραοικονομίας των 27 χωρών της ΕΕ και του Ηνωμένο Βασίλειο κατά την περίοδο 2011-2022 (σε % του ΑΕΠ)	16
Πίνακας 6: Μέγεθος της παραοικονομίας τριών ευρωπαϊκών χωρών του ΟΟΣΑ εκτός ΕΕ κατά την περίοδο 2011-2022 (σε % του ΑΕΠ).....	19
Πίνακας 7: Φοροδιαφυγή κατά κλάδο ή κατηγορίες επιχειρήσεων και πολλαπλασιαστές εισοδήματος	26

Συντομογραφίες και Ακρωνύμια

ΑΑΔΕ	Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
DGE	Dynamic general equilibrium model-based
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
MIMIC	Multiple Indicators and Multiple Causes
MME	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
WGI	Worldwide Governance Indicators

Εισαγωγή

Ο άτυπος (ή μη καταγραφόμενος επίσημα) τομέας της οικονομίας, που συχνά αναφέρεται ως παραοικονομία, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε πολλές χώρες λόγω διαφόρων οικονομικών, ρυθμιστικών και θεσμικών παραγόντων. Η εκτίμηση του μεγέθους της παραοικονομίας δημιουργεί προκλήσεις, καθώς η συλλογή δεδομένων και ακριβείς πληροφορίες για παράνομες δραστηριότητες είναι συχνά δύσκολο να αποκτηθούν (Βουγιατζή, Δεληπάλλα, & Παπαπανάγος, 2022, σ. 9). Διαφορετικοί όροι όπως παραοικονομία, μη δηλωμένη οικονομία, χρησιμοποιούνται για τον ορισμό των άτυπων δραστηριοτήτων, υπογραμμίζοντας την πολυπλοκότητα της μέτρησης αυτού του τομέα. Η θεωρητική και εμπειρική έρευνα για τη σκιώδη οικονομία έχει κερδίσει την προσοχή τα τελευταία χρόνια, με στόχο την ανάπτυξη καλύτερων μέτρων για τη διαμόρφωση οικονομικής πολιτικής.

Παγκόσμιοι παράγοντες όπως η μετανάστευση, η κλιματική αλλαγή, η οικονομική ένταση και γεγονότα όπως η πανδημία COVID-19 μπορούν να επηρεάσουν την επικράτηση / επέκταση παράνομων οικονομικών δραστηριοτήτων. Αυτές οι εξωτερικές πιέσεις στα δημοσιονομικά συστήματα υπογραμμίζουν τη σημασία της διερεύνησης του μεγέθους και των αιτιών της παραοικονομίας παγκόσμια αλλά και σε χώρες, όπως η Ελλάδα. Μια τέτοια έρευνα μπορεί να οδηγήσει σε ακριβέστερη αξιολόγηση των πιθανών δημόσιων εσόδων και στοχευμένες παρεμβάσεις για τη μείωση των άτυπων οικονομικών δραστηριοτήτων. Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι υπάρχουν διάφοροι ορισμοί της άτυπης οικονομίας και διάφοροι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση του μεγέθους της. Διαφορετικές τεχνικές μέτρησης έχουν δυνατά και αδύνατα σημεία, γεγονός που καθιστά δύσκολη την επίτευξη μιας παγκοσμίως αποδεκτής κατανόησης της παραοικονομίας. Απαιτείται συνεχής έρευνα και ανάλυση για την αντιμετώπιση αυτών των πολυπλοκοτήτων και την ανάπτυξη αποτελεσματικών στρατηγικών για την καταπολέμηση των άτυπων οικονομικών δραστηριοτήτων (Βουγιατζή, Δεληπάλλα & Παπαπανάγος 2022, σ. 10).

Στην εργασία εξετάζεται το πρόβλημα της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής, παρουσιάζεται βιβλιογραφική ανασκόπηση, που αφορά τα φαινόμενα αυτά στην Ελλάδα,

αναλύονται οι σχέσεις της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής με τη διαφθορά και διατυπώνονται ορισμένες προτάσεις για την αντιμετώπιση των φαινομένων αυτών.

Με βάση τις πληροφορίες που παρέχονται, η προτεινόμενη εργασία θα χρησιμοποιήσει δευτερογενή δεδομένα που περιλαμβάνουν τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές πληροφορίες. Τα δεδομένα που θα συλλεχθούν θα αναλυθούν με τη χρήση περιγραφικών στατιστικών. Το επίκεντρο της μελέτης θα είναι η εξέταση των παραγόντων που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα. Επιπλέον, η έρευνα θα περιλαμβάνει τον υπολογισμό και την ανάλυση της έκτασης της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα με την ενσωμάτωση δεδομένων από θεωρητικές και εμπειρικές μελέτες.

Βασικό ζητούμενο, της υπό εκπόνησης διπλωματικής εργασίας, αποτελεί η αποτύπωση των βασικών αιτιών, που οδηγούν στην εμφάνιση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελλάδα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, σχηματίζονται τα αρχικά ερευνητικά ερωτήματα, που είναι:

- ποια είναι τα χαρακτηριστικά του φαινομένου της φοροδιαφυγής;
- πώς αποτυπώνεται το πρόβλημα της φοροδιαφυγής στα στατιστικά δεδομένα;
- ποια είναι τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση του φαινομένου της παραοικονομίας;
- ποιες είναι η επίδραση του κορωνοϊού στην παραοικονομία και το κόστος της φοροδιαφυγής στην ΕΕ;
- τί δράσεις προτείνεται να πραγματοποιηθούν τόσο από την πολιτεία αλλά και από τους πολίτες ατομικά για να μειωθεί η φοροαποφυγή;

Η προτεινόμενη διπλωματική εργασία αναμένεται να απαντήσει στα παραπάνω ερωτήματα.

1 Βιβλιογραφική επισκόπηση

1.1 Εννοιολογικοί προσδιορισμοί

1.1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός της παραοικονομίας

Η παραοικονομία ορίζεται ως «παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών με βάση την αγορά, νόμιμη ή παράνομη, που διαφεύγει του εντοπισμού στις επίσημες εκτιμήσεις του ΑΕΠ» (Schneider, 2010 και Schneider & Buehn, 2016).

Τα αίτια της παραοικονομίας μπορεί να είναι αρκετά. Αρχικά, μία βασική αιτία είναι η αποφυγή πληρωμής φορολογικών υποχρεώσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, όταν μια επιχείρηση ή ένα φυσικό πρόσωπο αποφεύγει να καταβάλει φόρους, μπορεί να τους οδηγήσει στην απόκρυψη των οικονομικών δραστηριοτήτων τους. Επιπλέον, οι ρυθμιστικές κρατικές παρεμβάσεις μπορούν να συμβάλουν στην δημιουργία της παραοικονομίας.

Ακόμη, μία σημαντική αιτία είναι και η μετανάστευση. Πολλοί μετανάστες αναζητούν εργασία με χαμηλούς μισθούς και χωρίς κοινωνική ασφάλιση. Το φαινόμενο της παραοικονομίας, παρατηρείται και στην περίοδο της ανεργίας, τόσο των μεταναστών όσο και των παράτυπων μεταναστών, που καταφεύγουν σε απασχόληση παραοικονομικών δραστηριοτήτων (Τράπεζα της Ελλάδας, 2011).

1.1.2 Εννοιολογικός προσδιορισμός της φοροδιαφυγής

Η φοροδιαφυγή είναι ένα σύνθετο φαινόμενο, το οποίο μπορεί να οριστεί ως η συμπεριφορά εκείνη που έχει σκοπό την ολική ή τη μερική αποφυγή της φορολογικής υποχρέωσης, καταστρατηγώντας τους κανονισμούς της φορολογικής νομοθεσίας (Kirchler, Maciejovsky & Schneider, 2001, σ. 7). Τα αίτια της φοροδιαφυγής αποδίδονται κυρίως στην πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, στην αύξηση του φορολογικού βάρους, στην έλλειψη οργάνωσης- γραφειοκρατία και στη διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 36).

1.1.3 Εννοιολογικός προσδιορισμός της φοροαποφυγής

Η φοροαποφυγή είναι η ολική ή μερική μείωση του φορολογικού βάρους του φορολογούμενου. Η προσπάθεια αυτή πραγματοποιείται με τη χρήση νομοθετικών κενών, ατελειών άλλα και με την εφαρμογή της φορολογικής νομοθεσίας με τρόπο που να επιβαρύνει τον φορολογούμενο με το ελάχιστο φορολογικό κόστος (Γεωργάκη 2017, σ. 27). Η φοροαποφυγή δεν είναι παράνομη αλλά εκμεταλλεύεται νομοθετικά κενά και τη δυνατότητα διενέργειας τεχνητών διευθετήσεων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα φοροαποφυγής είναι η μεταβίβαση των περιουσιακών πηγών του φορολογούμενου στα υπόλοιπα άτομα της οικογένειας, μειώνοντας την φορολογική επιβάρυνση λόγω εφαρμογής της προοδευτικής φορολογίας εισοδήματος ή περιουσίας, (δηλαδή το φορολογικό σύστημα με το οποίο οι φορολογούμενοι υψηλού εισοδήματος οφείλουν να πληρώνουν μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματος τους ως φόρο, απ' ότι οι φορολογούμενοι με χαμηλό εισόδημα). Επιπλέον, η φοροαποφυγή υπάρχει και κατά την επιλογή συγκεκριμένης εταιρικής μορφής προς άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας. Ο φορολογούμενος έχει το δικαίωμα να προγραμματίζει την οικονομική του δραστηριότητα και να λαμβάνει επιχειρηματικές αποφάσεις, στοχεύοντας στο ελάχιστο δυνατό κόστος, λαμβάνοντας, έχοντας υπόψη του και τις φορολογικές παραμέτρους.

1.2 Το φαινόμενο της παραοικονομίας στην Ελλάδα

Στον παρακάτω Πίνακα 1 γίνεται μια παρουσίαση των μελετών και των εκτιμήσεων για το ύψος της παραοικονομίας στην Ελλάδα από το 2010-2021. Από τις εκτιμήσεις για το ύψος της παραοικονομίας στην Ελλάδα παρατηρείται ότι οι μη καταγεγραμμένες οικονομικές δραστηριότητες αποτελούν ένα μεγάλο ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ).

Μελέτη	Εκτιμήσεις για το ύψος της παραοικονομίας
Scheinder & Buehn (2012)	27,33% του ΑΕΠ το 2008 28,05% του ΑΕΠ το 1999-2008
World Bank Group (2024)	26,0% του ΑΕΠ το 2020
Bitzenis et al. (2016)	26,9% του ΑΕΠ το 2003-2011
Medina & Schneider (2017)	27,9% του ΑΕΠ το 1991-2015
Scheinder (2016)	22% του ΑΕΠ το 2015
Kelmanson et al. (2019)	26,9% του ΑΕΠ το 2000-2016
Medina & Schneider (2019)	27,3% του ΑΕΠ το 1991-2017
Almenar et al. (2020)	25,5% του ΑΕΠ το 2015
Kelmanson et al. (2021)	29,5% του ΑΕΠ το 2000-2019

Πίνακας 1: Εκτιμήσεις για το ύψος της παραοικονομίας στην Ελλάδα.

Η πρώτη εκτίμηση του φαινομένου της παραοικονομίας στην Ελλάδα, που παρουσιάζεται στον πίνακα, έγινε από τους Scheinder και Buehn (2012), με τη προσέγγιση της MIMIC¹ για την διαχρονική εξέλιξη της παραοικονομίας στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2008 και 1999-2008. Με βάση τη μέθοδο αυτή έγινε εκτίμηση του μεγέθους της παραοικονομίας. Συγκεκριμένα, η παραοικονομία εκτιμήθηκε ως ένα πολύ χαμηλό ποσοστό του ΑΕΠ

¹ Η μέθοδος MIMIC (Multi-Cause, Multi-Indicator), είναι μια ευρέως χρησιμοποιούμενη προσέγγιση στην ψυχομετρία και τις κοινωνικές επιστήμες για την ανάλυση των πολύπλοκων σχέσεων μεταξύ πολλαπλών αιτιών και δεικτών που σχετίζονται με φαινόμενα όπως οι αδήλωτες οικονομικές δραστηριότητες. Αρχικά αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 1970 από τους Zellner και Joreskog και η μέθοδος MIMIC απέκτησε εξέχουσα θέση το 1984 όταν οι Frey και Wech-Hanneman τη χρησιμοποίησαν για να μετρήσουν την αδήλωτη οικονομία σε 17 χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ).

Η μέθοδος λειτουργεί με την προϋπόθεση ότι η αδήλωτη οικονομία, ως λανθάνουσα μεταβλητή, επηρεάζεται από παρατηρήσιμες αιτίες, οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν άλλες παρατηρήσιμες μεταβλητές εντός της οικονομίας, συγκεκριμένα δείκτες για την ύπαρξη ή όχι του φαινομένου. Εντοπίζοντας αρχικά τις αιτίες και τους δείκτες και στη συνέχεια χρησιμοποιώντας οικονομετρικά προγράμματα, οι ερευνητές μπορούν να υπολογίσουν τις σχέσεις μεταξύ αυτών των μεταβλητών, παρέχοντας πληροφορίες για τη σύνθετη δυναμική των αδήλωτων οικονομικών δραστηριοτήτων.

Χρησιμοποιούνται διάφορες μεταβλητές αιτίας, όπως η φορολογική επιβάρυνση, η φορολογική ηθική, το ποσοστό ανεργίας και το κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα κατά την εφαρμογή της μεθόδου MIMIC (Schneider & Hassan, 2016, σ.1-3).

μεταξύ του 1999-2010, με εξαίρεση το 2009-2010 που έχει ένα αυξημένο ποσοστό, λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Έτσι, το 2008 οι εκτιμήσεις είναι 27,33% του ΑΕΠ, ενώ κατά την περίοδο 1999-2008 έβαινε σταθερά αυξανόμενο (28,05% του ΑΕΠ) (Βουγιατζή, Δεληπάλλα & Παπαπανάγος, 2022, σ. 66).

Το World Bank Group (WBG, 2024), έχει δημιουργήσει μια παγκόσμια βάση δεδομένων, που περιλαμβάνει έως και 196 οικονομίες κατά την περίοδο 2011-2020 και τα 11 πιο συχνά χρησιμοποιούμενα μέτρα της άτυπης οικονομίας. Υπάρχουν δύο τρόποι προσεγγίσεων υπολογισμού των εκτιμήσεων της παραοικονομίας σε σχέση με τις διεθνείς συγκρίσεις: της άτυπης παραγωγής βασισμένες σε μοντέλα δυναμικής γενικής ισορροπίας Dynamic General Equilibrium Model-Based (DGE)² και της άτυπης παραγωγής βάσει του μοντέλου πολλαπλών δεικτών πολλαπλών αιτιών (MIMIC). Πιο συγκεκριμένα, ο δείκτης DGE μετρά τις δυναμικές εκτιμήσεις της άτυπης παραγωγής (% του επίσημου ΑΕΠ) βάσει του υποδείγματος γενικής ισορροπίας DGE. Στην Ελλάδα το DGE, το διάστημα 2011-2020 εκτιμάται στο 26,0%. Σε υψηλότερες θέσεις, τοποθετούνται η Νιγηρία με 54,9%, η Αρμενία με 34,0% και η Ιταλία με 26,1%. Οι χώρες με χαμηλότερο ποσοστό DGE είναι η Κύπρος με 25,2%, η Τουρκία με 24,2% και η Φιλανδία με 15,8%. Στην ίδια μελέτη με βάση τον δείκτη MIMIC, στην Ελλάδα εκτιμάται το μέγεθος της παραοικονομίας κατά 30,2% για το 2020. Σε υψηλότερες θέσεις της ΕΕ, τοποθετούνται η Σουηδία με ποσοστό 64,2%, η Αυστρία 61,8%, η Φιλανδία σε 46,5% και η Ιταλία 37,5%. Από την άλλη, χώρες με χαμηλότερο ποσοστό MIMIC είναι η Τουρκία με 34,5%, η Βουλγαρία με 33,3% και η Νιγηρία 11,6%.

Οι μελέτες των Medina και Schneider (2017) και Bitzenis et al. (2016), δείχνουν ότι η παραοικονομία, κατά την περίοδο των κρίσεων, ήταν αρκετά αυξημένη. Πιο συγκεκριμένα, η παραοικονομία εκτιμήθηκε στο 26,9% του ΑΕΠ το διάστημα 2003-2011, ενώ κατά 27,9% του ΑΕΠ την περίοδο 1991-2015 αντίστοιχα (Βουγιατζή, Δεληπάλλα & Παπαπανάγος, 2022, σ. 66).

2 Εκτιμήσεις άτυπης παραγωγής (% του επίσημου ΑΕΠ) με βάση το μοντέλο δυναμικής γενικής ισορροπίας (DGE). Η δυναμική μοντελοποίηση γενικής ισορροπίας (DGE) είναι μια μακροοικονομική μέθοδος που χρησιμοποιείται από τις νομισματικές και δημοσιονομικές αρχές για την ανάλυση πολιτικής, την εξήγηση ιστορικών δεδομένων χρονοσειρών και μελλοντικούς σκοπούς πρόβλεψης. Η DGE αξιοποιεί τη γενική θεωρία ισορροπίας και τις μικροοικονομικές αρχές για να μοντελοποιήσει οικονομικά φαινόμενα όπως η οικονομική ανάπτυξη, οι επιχειρηματικοί κύκλοι, οι επιδράσεις πολιτικής και οι διαταραχές της αγοράς με δομημένο τρόπο (WBG, 2024).

Ο Scheinder (2016) ακολούθησε την μεθοδολογική προσέγγιση MIMIC. Με βάση τις εκτιμήσεις του, οι οποίες αφορούσαν το έτος 2015, το μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα ως ποσοστό του επίσημου ΑΕΠ ανερχόταν στο 22%.

Το 2019 δημοσιεύτηκαν δύο μελέτες, οι οποίες εκτιμούν το μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα: Η μία ήταν των Kelmanson et al. (2019) και η άλλη Medina και Schneider (2019). Στη μελέτη της Kelmanson et al. (2019) έγινε εκτίμηση του μεγέθους της παραοικονομίας για την περίοδο 2000-2016. Συγκεκριμένα, η παραοικονομία εκτιμήθηκε κατά 26,9% του ΑΕΠ. Από την άλλη πλευρά, στη μελέτη των Medina και Schneider (2019), η παραοικονομία εκτιμήθηκε στο 27,3% του ΑΕΠ το διάστημα από το 1991 έως το 2017 (Βουγιατζή, Δεληπάλλα & Παπαπανάγος, 2022, σ. 66).

Ως προς την μελέτη των Almenar et al. (2020), δείχνει ότι η παραοικονομία έχει μία πιο θετική σχέση, αφού το ύψος της εκτίμησης αγγίζει το 25,5% του ΑΕΠ το 2015, δεδομένων των κρίσεων (Βουγιατζή, Δεληπάλλα & Παπαπανάγος, 2022, σ. 66).

Το 2021 δημοσιεύτηκε, από μελετητική ομάδα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), η εκτίμηση της παραοικονομίας στην Ελλάδα. Η μελέτη ακολούθησε τη μέθοδο MIMIC. Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή, η παραοικονομία εκτιμήθηκε στο 29,5% του ΑΕΠ για το 2000 έως το 2019. Η πανδημική κρίση δεν δημιούργησε μεγάλη όξυνση στο φαινόμενο της παραοικονομίας. Αυτοί οι παράγοντες που συγκράτησαν την αύξηση του φαινομένου είναι η οικονομική και ψυχολογική καθίζηση.

Υψηλά ποσοστά παραοικονομίας και μάλιστα από τα υψηλότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), δείχνουν και συγκριτικές μελέτες που έχουν γίνει για την παραοικονομία στον ευρωπαϊκό ή παγκόσμιο χώρο. Η συλλογή εκτιμήσεων του ΔΝΤ για την παραοικονομία στα κράτη μέλη της ΕΕ δείχνει ότι το 2016 η παραοικονομία στην Ελλάδα ανερχόταν στο 28,1% του ΑΕΠ και κατείχε την 10η θέση, ενώ η Ουκρανία ήταν στην υψηλότερη από όλες τις χώρες μέλη της ΕΕ-15 με ποσοστό 38,8% του ΑΕΠ.

1.3 Το φαινόμενο της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

Στον παρακάτω Πίνακα 2 παρουσιάζονται οι μελέτες και οι εκτιμήσεις για το ύψος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα από το 2010-2015.

Μελέτη	Εκτιμήσεις για το ύψος της φοροδιαφυγής
Artavanis N., Morse A., Tsourtsoura M. (2015)	4,7% του ΑΕΠ το 2009
Leventi C., Matsaganis M. και Flevotomou M., (2013)	1,9% του ΑΕΠ το 2009
Schneider F. (2015)	4%-4,6% του ΑΕΠ το 2014
IOBE (2017)	9% του ΑΕΠ το 2016
European Commission	Χάνει 3 δισεκατομμύρια ευρώ σε έσοδα από ΦΠΑ. το 2023

Πίνακας 2: Εκτιμήσεις για το ύψος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα.

Η πρώτη προσπάθεια εκτίμησης της έκτασης της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα παρουσιάζεται το 2009 στην μελέτη των Artavanis, Morse και Tsourtsoura (2015). Από την μελέτη, τα αποτελέσματα που υφίστανται είναι ότι το εισόδημα των αυτοαπασχολούμενων εκτιμώνται στο €28,2δισ., ενώ τα η εισπραχθέντα έσοδα από φόρο εισοδήματος των αυτοαπασχολούμενων ανέρχονται σε €11,2 δισ. Με την μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε, τα διαφυγόντα έσοδα από φόρο στην αυτοαπασχόληση ήταν 4,7% του ΑΕΠ (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 82).

Το 2013 δημοσιεύτηκε η μελέτη από τους Leventi, Matsaganis. και Flevotomou, (2013), για το ύψος της φοροδιαφυγής. Οι συντάκτες της μελέτης χρησιμοποίησαν μια μοναδική μεθοδολογία, συνδυάζοντας υπάρχοντα μοντέλα φορολογικής συμμόρφωσης με δεδομένα κατανομής πληθυσμού με την πάροδο του χρόνου, με βάση ένα γενικό σύνολο δεδομένων δείγματος. Προκειμένου να επιτευχθούν ακριβή αποτελέσματα, οι συγγραφείς χρησιμοποίησαν τέσσερις διαφορετικές εναλλακτικές μεθόδους για τη μέτρηση της φοροδιαφυγής. Αυτές οι μέθοδοι επιλέχθηκαν για να εξασφαλίσουν την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων και να παράσχουν τεχνική υποστήριξη για τη μελέτη. Οι κατηγορίες που χρησιμοποιήθηκαν για την εξαγωγή συμπερασμάτων περιλάμβαναν δεδομένα

φορολογικού ελέγχου, έρευνες εισοδήματος, αποκλίσεις στα οικονομικά στοιχεία και δεδομένα που σχετίζονται άμεσα με τις καταναλωτικές δαπάνες. Από την μελέτη παρατηρήθηκε ότι τα διαφυγόντα έσοδα από φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων για το 2009 έφτασε στο 1,9% του ΑΕΠ. Το ποσοστό αποκρυφθέντων εισοδημάτων έφτασε το 12,2%, με αποτέλεσμα να είναι μειωμένα τα έσοδα από φόρο εισοδήματος των φυσικών προσώπων κατά 29,7% (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 82).

Υψηλά ποσοστά φοροδιαφυγής, δείχνουν στην μελέτη του Schneider (2015), όπου έφτασαν στο 4% - 4,6% του ΑΕΠ οι απώλειες εσόδων από μη καταβολή έμμεσων φόρων και από φόρο στην αυτοαπασχόληση. Ακόμη, Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα το 2014 από έμμεσους φόρους και αυτοαπασχόληση ήταν 4% του ΑΕΠ.

Οι μελέτες που αφορούν την Ελληνική πραγματικότητα είναι μάλλον περιορισμένες. Έρευνα που εκπονήθηκε για το IOBE (2017) εκτιμά το μέγεθος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα, και αναφέρει ότι το κράτος χάνει 16 δισεκατομμύρια ευρώ το χρόνο ή 9% του ΑΕΠ (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 82).

Με βάση τις τρέχουσες συνθήκες του ποσοστού της φοροδιαφυγής είναι αναγκαία η καταπολέμηση του προβλήματος της φοροδιαφυγής, το οποίο με τη σειρά του θα βοηθήσει στην σταδιακή μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος.

Με βάση τα στοιχεία της έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2023), είναι προφανές ότι το έλλειμμα ΦΠΑ στην ΕΕ-27 παρουσίασε διακυμάνσεις με την πάροδο των ετών, με αξιοσημείωτη μείωση το 2020 ακολουθούμενη από ανάκαμψη το 2021. Ενώ τα περισσότερα κράτη μέλη έχουν καταφέρει να μειώσουν το έλλειμμα ΦΠΑ, η Ελλάδα συνεχίζει να αντιμετωπίζει προκλήσεις, καταγράφοντας σημαντικό έλλειμμα ΦΠΑ 17,8%.

Παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτή την κακή απόδοση περιλαμβάνουν τη φοροδιαφυγή, τους ανεπαρκείς μηχανισμούς επιβολής και τις οικονομικές δυσκολίες. Η απόδοση της Ελλάδας στο έλλειμμα που δημοσιεύει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όπου χάνει περισσότερα από 3 δισ. ευρώ σε έσοδα ΦΠΑ ετησίως, μπορεί να αποδοθεί σε διάφορους παράγοντες όπως η φοροδιαφυγή, οι ανεπαρκείς μηχανισμοί επιβολής και οι οικονομικές προκλήσεις. Είναι ζωτικής σημασίας για την ελληνική κυβέρνηση να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά αυτά τα ζητήματα για να βελτιώσει την είσπραξη του ΦΠΑ και τη συνολική δημοσιονομική της υγεία.

Ο αντίκτυπος της πανδημίας COVID-19 στην οικονομία έχει επιδεινώσει περαιτέρω την κατάσταση, με τομείς όπως η φιλοξενία και ο τουρισμός να έχουν πληγεί ιδιαίτερα. Ως απάντηση στις οικονομικές πιέσεις, χώρες όπως η Γερμανία εφάρμοσαν μέτρα φορολογικής ελάφρυνσης, τα οποία, μαζί με την Ελλάδα, είδαν μείωση του ΦΠΑ. Επιπρόσθετα, εφαρμόστηκαν προσωρινές μειώσεις του συντελεστή ΦΠΑ και αναβολή πληρωμών ΦΠΑ σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Κύπρος και η Μάλτα για την υποστήριξη των επιχειρήσεων που έχουν πληγεί από την πανδημία.

Είναι ζωτικής σημασίας για την ελληνική κυβέρνηση να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά αυτά τα ζητήματα, να βελτιώσει τους μηχανισμούς είσπραξης του ΦΠΑ και να ενισχύσει τα μέτρα επιβολής για τη βελτίωση της δημοσιονομικής υγείας και τη γεφύρωση του χάσματος συμμόρφωσης με τον ΦΠΑ.

Η πολιτική του κενού ΦΠΑ χρησιμεύει για τη μέτρηση της απόκλισης της φορολογικής βάσης από τους τυπικούς συντελεστές ΦΠΑ που εφαρμόζονται σε συγκεκριμένα τμήματα της φορολογικής βάσης. Τα κράτη μέλη με το υψηλότερο ποσοστό χάσματος πολιτικής ΦΠΑ το 2021 ήταν η Ισπανία (59%), η Ιταλία (56,2%) και η Ελλάδα (55%). Τα υψηλότερα κενά πολιτικής ΦΠΑ καταγράφηκαν στην Ελλάδα (26,7%), στην Ισπανία (26,7%) και στην Πολωνία (26,1%).

Η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2023 υπογραμμίζει τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για τον υπολογισμό του ελλείμματος ΦΠΑ και των κενών πολιτικής, δίνοντας έμφαση στην προσέγγιση από την πλευρά της κατανάλωσης. Αυτή η προσέγγιση καθορίζει τα θεωρητικά έσοδα ΦΠΑ σε περίπτωση πλήρους φορολογικής συμμόρφωσης. Συγκρίνοντας την υποχρέωση βάσει της φορολογικής νομοθεσίας με τα πιθανά έσοδα από ένα κατ' αποκοπή και ευρύτερο σύστημα ΦΠΑ, εντοπίζεται το κενό της πολιτικής ΦΠΑ. Η ανάλυση του κενού πολιτικής λαμβάνει υπόψη τις απαλλαγές, τις προτιμησιακές μεταχειρίσεις και τις φορολογικές επιβαρύνσεις, επιτρέποντας τη λεπτομερή εξέταση των επιπτώσεών τους σε διάφορα μέρη της φορολογικής βάσης. Τα στοιχεία από τους πίνακες προσφοράς και χρήσης εθνικών λογαριασμών, καθώς και πληροφορίες από φορολογικές διοικήσεις και στατιστικές υπηρεσίες, είναι ζωτικής σημασίας για την εκτίμηση τόσο του ελλείμματος όσο και των κενών πολιτικής. Αυτή η ολοκληρωμένη προσέγγιση βοηθά στην κατανόηση και την αντιμετώπιση των προκλήσεων που σχετίζονται με τη συλλογή εσόδων από τον ΦΠΑ σε κράτη μέλη όπως η Ελλάδα.

2 Μεθοδολογία έρευνας

Η προτεινόμενη διπλωματική εργασία θα στηριχθεί σε δευτερογενή δεδομένα. Τα δευτερογενή δεδομένα θα είναι τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά. Αρχικά, αφού συγκεντρωθούν αυτά, θα παρουσιαστούν με τη συμβολή της περιγραφικής στατιστικής.

Επίσης, θα εξεταστούν οι παράγοντες, που επηρεάζουν την αύξηση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα. Προκειμένου, να υπολογιστεί και να εξεταστεί η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, θα χρησιμοποιηθούν οικονομικά μεγέθη από θεωρητικές και εμπειρικές μελέτες.

3 Παραοικονομία και διαφθορά

Ο όρος διαφθορά είναι η κατάχρηση της δημόσιας εξουσίας για προσωπικά οφέλη. (Βαβούρας & Μανωλάς 2004, σ. 60). Υπάρχουν πολλοί τύποι διαφθοράς. Αρχικά, η κατάχρηση χρημάτων από άτομα που έχουν αναλάβει το έργο της διαχείρισης τους των χρημάτων αυτών. Επιπλέον, η χρησιμοποίηση της δημόσιας εξουσίας προς όφελος της οικογένειας ή συγγενών αυτών.

Η μέτρηση της διαφθοράς γίνεται με παγκοσμίως εκτιμήσεις, που είναι αρκετά υψηλές, με αρκετές χώρες της Ασίας, της Αφρικής, της Λατινικής Αμερικής να εμφανίζουν τις χειρότερες επιδόσεις (Transparency International, 2023).

Αναλυτικότερα, στον Πίνακα 3 παρουσιάζονται ορισμένες επιλεγμένες χώρες από τις 180, που ταξινομούνται με βάση τον δείκτη διαφθοράς, για το έτος 2022, από το διεθνή μη κυβερνητικό οργανισμό «Διεθνής Διαφάνεια» (Transparency International, 2023). Η κλίμακα ταξινόμησης τους είναι από το μηδέν (0) έως το δέκα (10), με μηδέν (0) βαθμολογούνται οι χώρες με τη μεγαλύτερη διαφθορά, και με δέκα (10) οι χώρες στις οποίες δεν υπάρχει καθόλου διαφθορά.

Θέση	Χώρα	Δείκτης	Θέση	Χώρα	Δείκτης
1	Δανία	9,0	115	Αγκόλα	3,3
2	Φιλανδία	8,7	119	Ουκρανία	3,3
3	Ν. Ζηλανδία	8,7	136	Παραγουάη	2,8
20	ΗΠΑ	7,3	137	Ρωσία	2,7
43	Ιταλία	5,6	142	Μαδαγασκάρη	2,6
52	Ελλάδα	5,2	145	Μπανγκλαντές	2,5
107	Τουρκία	3,6	153	Νιγηρία	2,4

Πίνακας 3: Δείκτης αντίληψης διαφθοράς σε επιλεγμένες χώρες το έτος 2022

Αντίστοιχο έργο για την μέτρηση της διαφθοράς έχει πραγματοποιήσει το Worldwide Governance Indicators (WGI, 2023) (Πίνακα 4). Οι τιμές του δείκτη κυμαίνονται από μηδέν (0), όπου δεν εμφανίζεται διαφθορά έως το εκατό (100), δηλαδή είναι εξαιρετικά διεφθαρμένη.

Θέση	Χώρα	Δείκτης	Θέση	Χώρα	Δείκτης
1	Δανία	100	148	Αγκόλα	30,66
2	Φιλανδία	99,53	151	Ουκρανία	29,25
3	Ν. Ζηλανδία	99,06	172	Ρωσία	19,34
38	ΗΠΑ	88,55	175	Μαδαγασκάρη	17,92
67	Ιταλία	68,87	180	Μπανγκλαντές	15,57
93	Ελλάδα	56,60	181	Παραγουάη	15,09
136	Τουρκία	34,91	182	Νιγηρία	14,62

Πίνακας 4: Δείκτης αντίληψης διαφθοράς σε επιλεγμένες χώρες το έτος 2022

Από τις δύο παραπάνω μελέτες (Transparency International, 2023; Worldwide Governance Indicators, 2023), που αφορούν τους Δείκτες αντίληψης διαφθοράς η Ελλάδα συγκριτικά με άλλες χώρες του κόσμου, κατατάσσεται σε υψηλή θέση. Η Δανία, η Φιλανδία και η Ζηλανδία είναι λιγότερο διεφθαρμένα κράτη και κατατάσσονται σε υψηλότερες θέσεις από την Ελλάδα, ενώ χώρες όπως η Τουρκία, η Ρωσία, η Νιγηρία τοποθετούνται σε χαμηλότερη θέση από την Ελλάδα και θεωρούνται πιο διεφθαρμένα κράτη.

Ο αντίκτυπος της διαφθοράς στην οικονομία στην Ελλάδα είναι σημαντικός, καθώς η χώρα κατατάσσεται μεταξύ των χωρών του κόσμου με τους υψηλότερους δείκτες διαφθοράς και επικρατούσα παραοικονομία. Η διαφθορά έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία, ευνοώντας τα μονοπώλια, υπονομεύοντας τον υγιή ανταγωνισμό, προάγοντας τη φοροδιαφυγή, αποτρέπει τους επενδυτές, ασκεί αρνητική επιρροή στην απασχόληση και επιβαρύνει τους φορολογούμενους. Τελικά, η διαφθορά επηρεάζει δυσανάλογα τους φτωχούς πολίτες και τα πιο ευάλωτα μέλη της κοινωνίας, επιδεινώνοντας τις οικονομικές ανισότητες και εμποδίζοντας τη συνολική οικονομική ανάπτυξη.

3.1 Οικονομικοί παράγοντες που ενισχύουν τη διαφθορά και οι επιπτώσεις της διαφθοράς στην επίσημη οικονομία και στην παραοικονομία

Οι παράγοντες που ενισχύουν τη διαφθορά σε μια χώρα μπορεί να είναι οικονομικοί. Πιο συγκεκριμένα, η σχέση μεταξύ του κατά κεφαλή ΑΕΠ και της διαφθοράς είναι σημαντική. Στις λιγότερο εύπορες χώρες, η διαφθορά επικρατεί σε μεγάλο βαθμό. Αντίθετα, στις αναπτυγμένες χώρες, η διαφθορά είναι πιο περιορισμένη. Στις αναπτυγμένες οικονομίες, οι συναλλαγές είναι γρηγορότερες, με αρκετά μεγάλη διαφάνεια. Από την άλλη πλευρά, οι

αναπτυσσόμενες χώρες έχουν χαμηλή αποδοτικότητα των οικονομιών τους, κάτι το οποίο ενισχύει τη διαφθορά (Papaconstantinou, Tsagkanos & Siriopoulos, 2013, σ. 837-847).

Επιπρόσθετα, παράγοντας που ενισχύει τη διαφθορά είναι το φορολογικό σύστημα σε μια χώρα. Ακόμη, αναφορικά με τις δράσεις των κυβερνήσεων, όπως τα δημόσια έργα, η πώληση δημόσιας περιουσίας, δημιουργήσει τη διαφθορά, αν δεν υπάρχει η επιθυμητή διαφάνεια και οι δικλίδες της (Dimant & Tosato, 2017, σ. 3-24).

Η διαφθορά έχει αρνητικές επιπτώσεις³ στα οικονομικά μεγέθη μιας χώρας (Dimant & Tosato, 2017, σ. 3-24). Η διαφθορά επηρεάζει τις επενδύσεις με αρνητικό τρόπο εξαιτίας του μεγάλου κόστους και της αβεβαιότητας, που δημιουργεί η διαφθορά.

Επιπλέον, η διαφθορά επηρεάζει αρνητικά τις ξένες επενδύσεις σε μια χώρα. Η διαφθορά θεωρείται σαν ένας επιπλέον φόρος, που επιβάλλεται στους ξένους επενδυτές. Η διαφθορά στο διεθνές εμπόριο έχει εκτιμηθεί ότι είναι μικρή. Παράλληλα, όταν οι δείκτες χειροτερεύουν, η διαφθορά είναι υψηλή και τα φορολογικά έσοδα μειώνονται στις χώρες που παρουσιάζουν μεγάλη διαφθορά.

Ακόμη, η διαφθορά επηρεάζει τις αμυντικές δαπάνες τόσο από την πλευρά της προσφοράς οπλικών συστημάτων, όσο από την πλευρά της ζήτησης τους. Η διαφθορά συνδέεται με υψηλότερες αμυντικές δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ, καθώς υπάρχουν μεγαλύτερες προμήθειες σε σχέση με το ΑΕΠ και τις δημόσιες δαπάνες (Dimant & Tosato, 2017, σ. 3-24).

Η στενή σχέση μεταξύ της διαφθοράς και της παραοικονομίας είναι αναγκαίο να αναλυθεί. Οι χώρες, που έχουν υψηλό δείκτη διαφθοράς, προβάλλουν μεγάλη παραοικονομία. Ωστόσο, οι χώρες με υψηλή διαφθορά, έχουν χαμηλή είσπραξη φορολογικών εσόδων ως ποσοστό του ΑΕΠ τους.

Η διαφθορά συσχετίζεται με τις επιπτώσεις στην οικονομία των χωρών στην περίοδο της πανδημίας και μετέπειτα, αφού οι κυβερνήσεις εφαρμόζουν τις ρυθμίσεις για τη διόρθωση των προβλημάτων της αγοράς, και τη διασφάλιση την αποτελεσματικότητά.

³Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι υπάρχει και η άποψη ότι η διαφθορά ενισχύει θετικά την οικονομία με το να κατανέμει τις επενδύσεις, επικρατεί τους μισθούς χαμηλά και ενισχύει το εμπόριο (Papaconstantinou. Tsagkanos & Siriopoulos, 2013, σ. 837-847).

3.2 Η επίδραση του κορωνοϊού στην παραοικονομία

Η πανδημία του κορωνοϊού προκάλεσε ύφεση στις ευρωπαϊκές χώρες. Η ύφεση προκάλεσε αύξηση της ανεργίας και μείωση του ΑΕΠ και του εθνικού εισοδήματος. Η δυναμική που απέτρεψε μια αλλαγή της παραοικονομίας ως προς το ΑΕΠ το 2020 μπορεί να αποδοθεί σε διάφορους παράγοντες.

Σύμφωνα με μελέτη του Βέττα το 2020, η περίοδος της πανδημίας σημείωσε μείωση στις υπηρεσίες ψυχαγωγίας, τη διαμονή, την εστίαση και τις λιανικές πωλήσεις αγαθών. Πολλοί αυτοαπασχολούμενοι, που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο μέγεθος της παραοικονομίας, δραστηριοποιούνται σε αυτούς τους κλάδους. Τα περιοριστικά μέτρα που επιβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας περιόρισαν τις δυνατότητές τους να εμπλέκονται σε παράνομες οικονομικές δραστηριότητες, χαρακτηριστικά παραδείγματα η φοροδιαφυγή και η αδήλωτη απασχόληση εργαζομένων. Ακόμη και όσοι κατάφεραν να συνεχίσουν εν μέρει τις δραστηριότητές τους, όπως τα καταστήματα ηλεκτρονικών ειδών, βρήκαν πρόκληση να αποκρύψουν εισόδημα λόγω των μεθόδων ηλεκτρονικής πληρωμής. Ενώ αυτή η κατάσταση οδήγησε σε μείωση του μεριδίου της άτυπης οικονομίας των αυτοαπασχολούμενων ατόμων και των επιχειρήσεων, κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ορισμένοι τομείς όπως τα καταστήματα τροφίμων και τα φαρμακεία μπορεί να λειτουργούσαν ανεπίσημα, για να κεφαλαιοποιήσουν τις ευκαιρίες κέρδους.

Παράλληλα, λόγω των αναστολών εργασίας, πολλοί εργαζόμενοι που δεν ταξινομήθηκαν ως άνεργοι μπορεί να αναζήτησαν παράνομη εργασία για να συμπληρώσουν το χαμένο εισόδημα, ενώ εξακολουθούσαν να λαμβάνουν επιδόματα αναστολής εργασίας. Αυτοί οι παράγοντες συνέβαλαν στην ανθεκτικότητα της παραοικονομίας το 2020 παρά τις δύσκολες οικονομικές συνθήκες που επιφέρει η πανδημία.

Στον Πίνακα 5, το μέγεθος και ανάπτυξη των 31 χωρών της Ευρώπης και 5 μη ευρωπαϊκών χωρών, παρουσιάζονται για την περίοδο 2011–2022. Η παραοικονομία το 2011 ήταν 19,6% και το 2019 μειώθηκε στο 16,28%. Γενικά υπήρξε αρνητικό μέγεθος της οικονομίας σε όλες τις χώρες (Schneider, 2022, σ. 303).

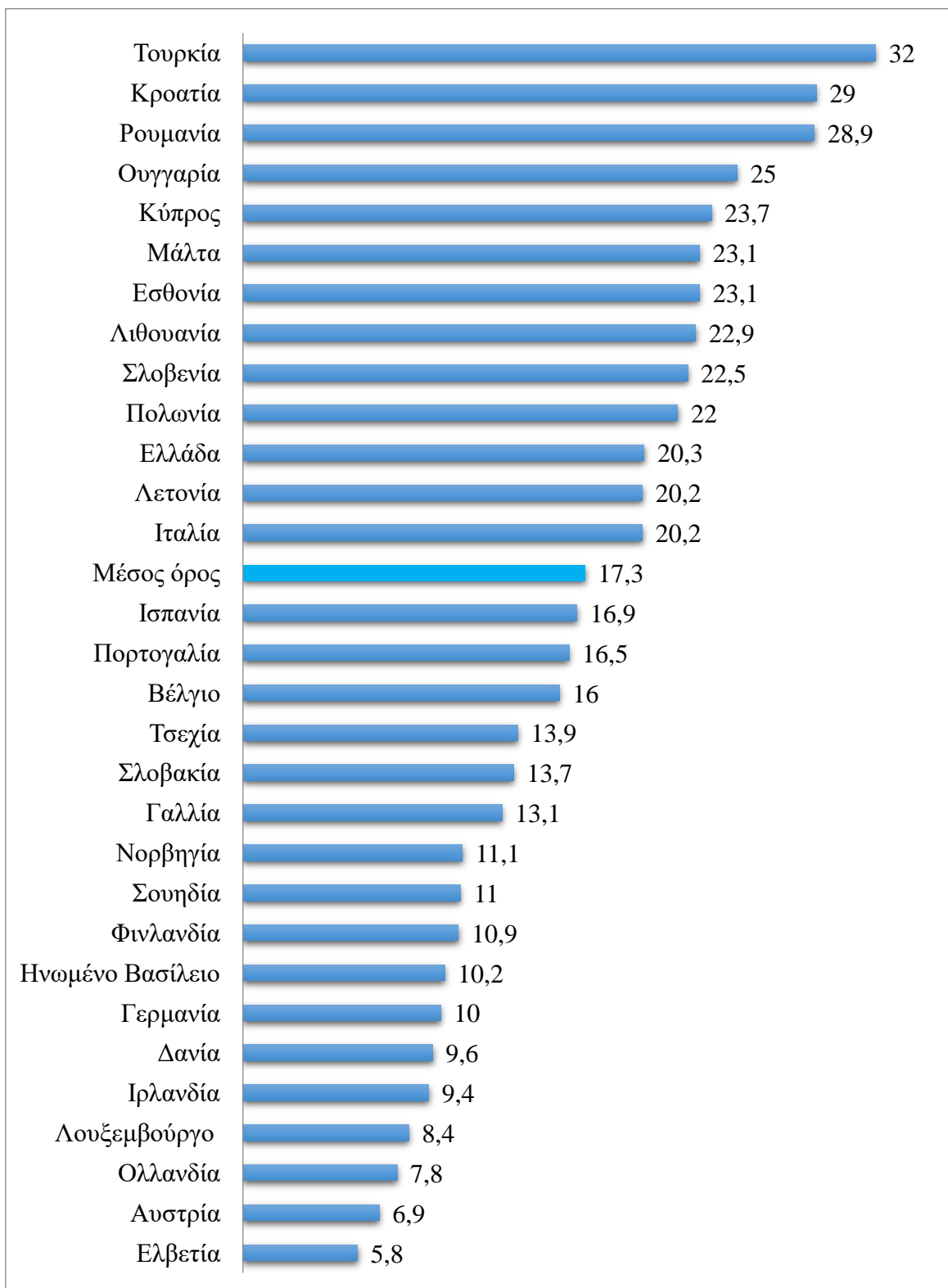
Χώρα/ έτος	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Αυστρία	7,9	7,6	7,5	7,8	8,2	7,8	7,1	6,72	6,1	7,23	6,9	7,05
Βέλγιο	17,1	16,8	16,4	16,1	16,2	16,1	15,6	15,42	15,09	16,2	16,01	16,032
Βουλγαρία	32,3	31,9	31,2	31	30,6	30,2	29,6	30,84	30,12	32,93	32,41	33,05
Κροατία	29,5	29	28,4	28	27,7	27,1	26,5	27,43	26,43	29,56	29,01	29,67
Τσεχία	16,4	16	15,5	15,3	15,1	14,9	14,1	13,61	13,07	14,22	13,92	13,48
Δανία	13,8	13,4	13	12,8	12	11,6	10,9	9,32	8,92	9,84	9,62	9,73
Εσθονία	28,6	28,2	27,6	27,1	26,2	25,4	24,6	23,21	22,06	23,59	23,06	22,74
Φιλανδία	13,7	13,3	13	12,9	12,4	12	11,5	11,02	10,59	11,36	10,94	10,83
Γαλλία	11	10,8	9,9	10,8	12,3	12,6	12,8	12,52	12,37	13,59	13,12	14,21
Γερμανία	12,7	12,5	12,1	11,6	11,2	10,8	10,4	9,74	8,54	10,42	10,03	8,81
Ελλάδα	24,3	24	23,6	23,3	22,4	22	21,5	20,81	19,23	20,94	20,31	20,93
Ουγγαρία	22,8	22,5	22,1	21,6	21,9	22,2	22,4	22,7	23,22	25,96	25,01	25,44
Ιρλανδία	12,8	12,7	12,2	11,8	11,3	10,8	10,4	9,7	8,91	9,86	9,4	10,13
Ιταλία	21,2	21,6	21,1	20,8	20,6	20,2	19,8	19,51	18,66	20,42	20,15	20,32
Λετονία	26,5	26,1	25,5	24,7	23,6	22,9	21,3	20,24	19,84	20,91	20,22	19,94
Λιθουανία	29	28,5	28	27,1	25,8	24,9	23,8	22,96	21,92	23,09	22,9	22,36
Λουξεμβούργο	8,2	8,2	8	8,1	8,3	8,4	8,2	7,94	7,36	8,56	8,4	8,25
Μάλτα	25,8	25,3	24,3	24	24,3	24	23,6	23,21	22,03	23,54	23,09	23,37
Ολλανδία	9,8	9,5	9,1	9,2	9	8,8	8,4	7,51	7,04	8,14	7,79	8,21
Πολωνία	25	24,4	23,8	23,5	23,3	23	22,2	21,74	20,65	22,45	22,02	21,89
Πορτογαλία	19,4	19,4	19	18,7	17,6	17,2	16,6	16,13	15,38	17,01	16,5	15,71
Ρουμανία	29,6	29,1	28,4	28,1	28	27,6	26,3	26,66	26,9	29,33	28,89	29,03
Σλοβενία	24,1	23,6	23,1	23,5	23,3	23,1	22,4	22,16	21,54	23,07	22,49	22,08
Κύπρος	26	25,6	25,2	25,7	24,8	24,2	23,6	23,21	22,08	24,32	23,65	23,9
Ισπανία	19,2	19,2	18,6	18,5	18,2	17,9	17,2	16,61	15,36	17,39	16,9	15,81
Σλοβακία	16	15,5	15	14,6	14,1	13,7	13	12,83	12,15	14,01	13,66	13,06
Σουηδία	14,7	14,3	13,9	13,6	13,2	12,6	12,1	11,63	10,73	11,69	11,04	10,8
Ηνωμένο Βασίλειο	10,5	10,1	9,7	9,6	9,4	9	9,4	9,8	9,56	10,67	10,19	10,93
Μέσος όρος 28 χωρών της ΕΕ	19,6	19,3	18,8	18,6	18,3	17,9	17,3	16,8	16,28	17,87	17,42	17,29

Πίνακας 5: Μέγεθος της παραοικονομίας των 27 χωρών της ΕΕ και του Ηνωμένο Βασίλειο κατά την περίοδο 2011-2022 (σε % του ΑΕΠ)

Με την πανδημία σημειώθηκε μια άνοδος του μέσου όρου μέγεθος της παραοικονομίας στο 17,87% του ΑΕΠ των 28 χωρών της ΕΕ. Σε σχέση με το έτος 2019, η αύξηση είναι υψηλή στις 1,59 ποσοστιαίες μονάδες και είναι το πιο ψηλό τα τελευταία χρόνια. Ακόμη,

η ισχυρότερη αύξηση σημειώθηκε στην Κροατία, με αύξηση από 26,43% του ΑΕΠ το 2019, το 2020 έφτασε στο 29,56% του ΑΕΠ. Η επόμενη μεγαλύτερη άνοδος είναι στη Βουλγαρία, δηλαδή αυξήθηκε από 30,12% του ΑΕΠ το 2019, σε 32,93% του ΑΕΠ το 2020. Η πιο αδύναμη αύξηση βρέθηκε στη Φινλανδία, αυξήθηκε από 10,59% ΑΕΠ το 2019, σε 11,36% του ΑΕΠ το 2020.

Διάγραμμα 1: Μέγεθος της παραοικονομίας σε 31 Ευρωπαϊκές χώρες του 2021

Όπως φαίνεται στον παραπάνω Διάγραμμα 1, πραγματοποιούνται προβλέψεις (οικονομικές εκτιμήσεις έγιναν τον Ιανουάριο 2022) για ορισμένες χώρες στις ευρωπαϊκές χώρες και τις χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) για το 2021 και για το 2022. Το 2021, μειώθηκε η παραοικονομία από 17,87% του ΑΕΠ το 2020, σε 17,42% του ΑΕΠ το 2021. Το μέγεθος της παραοικονομίας του στις ευρωπαϊκές χώρες μειώθηκε από 17,42% το 2021, σε 17,29% το 2022.

Χώρα/ έτος	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Νορβηγία	14,8	14,2	13,6	13,1	13	12,6	12,2	11,8	10,8	11,62	11,05	10,4
Ελβετία	7,8	7,6	7,1	6,9	6,5	6,2	6	5,8	5,5	6,07	5,82	5,61
Τουρκία	27,7	27,2	26,5	27,2	27	26,8	27,2	28,3	29,4	32,54	32,01	32,94
Μέσος όρος 3 χωρών εκτός ΕΕ	16,8	16,3	15,7	15,7	15,5	15,2	15,1	15,3	15,2	16,74	16,29	16,32
Μη σταθμισμένος μέσος όρος	19,3	19	18,5	18,3	17,9	17,7	17,1	16,7	16,2	17,76	17,31	17,2

Πίνακας 6: Μέγεθος της παραοικονομίας τριών ευρωπαϊκών χωρών του ΟΟΣΑ εκτός ΕΕ κατά την περίοδο 2011-2022 (σε % του ΑΕΠ)

Σύμφωνα με τον παραπάνω Πίνακα 6, το διάστημα 2019 έως το 2020, η παραοικονομία αυξήθηκε στη Νορβηγία από 10,8 σε 11,62% του ΑΕΠ, στη Ελβετία από 5,5 σε 6,1% και στη Τουρκία από 29,40 σε 32,54%. Η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στη Τουρκία στις 3,14 ποσοστιαίες μονάδες (Schneider 2022, σ. 304). Λόγω μιας αρκετά ισχυρής οικονομικής ανάκαμψης το 2021 και το 2022, μπορεί να προυπαγορεύει μια μικρή μείωση της παραοικονομίας — περίπου κατά 0,42 ποσοστιαίες μονάδες — σε αυτές τις τρεις χώρες. Το μέσο μέγεθος της παραοικονομίας των 31 ευρωπαϊκών χωρών ήταν 22,4% το 2003, μειώθηκε στο 19,4% το 2008 και στη συνέχεια αυξήθηκε σε 19,9% το 2009, και πάλι μειώθηκε στο 16,20% το 2019. Αυξήθηκε απότομα στο 17,76% το 2020 και θα μειωθεί στο 17,20% το 2022.

Συμπερασματικά, το 2020, εμφανίστηκε η παγκόσμια πανδημία του κορωνοϊού και προκάλεσε σοβαρή ύφεση σε όλες σχεδόν τις χώρες. Μια συνέπεια αυτού ήταν η ισχυρή άνοδος του μέσου μεγέθους της παραοικονομίας στο 17,87% (του ΑΕΠ) των 28 χωρών της ΕΕ. Σε σύγκριση με το 2019, αυτή η μέση αύξηση είναι αξιοσημείωτα υψηλή σε 1,59 ποσοστιαίες μονάδες (ή κατά 9,8%) και είναι το υψηλότερο που έχει παρατηρηθεί τα

τελευταία 20 χρόνια. Η συρρίκνωση του ΑΕΠ και η αύξηση του ποσοστού ανεργίας είναι οι βασικοί μοχλοί μιας τόσο απότομα ανερχόμενης παραοικονομίας, καθώς οι άνθρωποι προσπαθούν να αντισταθμίσουν την απώλεια εισοδήματός τους με αυξημένες δραστηριότητες παραοικονομίας.

4 Φοροδιαφυγή

4.1 Φοροδιαφυγή / Οι παράγοντες που την επηρεάζουν

Η φοροδιαφυγή είναι η παράνομη πράξη, που έχει στόχο τη μείωση της νόμιμης φορολογικής υποχρέωσης και την αποφυγή της καταβολής του φόρου. Λόγου χάρη είναι η απόκρυψη κάποιου εισοδήματος ή υποεκτίμηση κερδών των επιχειρήσεων (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 36-46).

Ο ορισμός της φοροδιαφυγής περιλαμβάνει, το τμήμα του εισοδήματος που θα έπρεπε να δηλώνεται και να φορολογείται, το τμήμα των έμμεσων και άμεσων φόρων που θα έπρεπε να εισπράττεται και να αποδίδεται στο κράτος, οι τόκοι που καταβάλλονται με καθυστέρηση, οι φόροι που δεν έχουν καταβληθεί στο κράτος λόγω απαλλαγών (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 36-46).

Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη φοροδιαφυγή είναι αρκετοί. Η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, η νομική αβεβαιότητα, οι συνεχείς αυξήσεις των φορολογικών βαρών και η έλλειψη πολιτικής βούλησης είναι βασικοί παράγοντες που συμβάλλουν στη φοροδιαφυγή. Η περίπλοκη φύση των φορολογικών νόμων, οι συχνές αναθεωρήσεις δημιουργούν σύγχυση και παρέχουν ευκαιρίες για παρερμηνεία και εκμετάλλευση των φορολογικών διατάξεων.

Στην Ελλάδα, οι συνεχείς αλλαγές στη φορολογική νομοθεσία, που συχνά οδηγούνται από διεθνείς συμφωνίες, έχουν οδηγήσει σε πολλαπλασιασμό νόμων, τροποποιήσεων και υπουργικών αποφάσεων. Αυτή η ταχεία εξέλιξη των φορολογικών νόμων καθιστά πρόκληση για τους φορολογούμενους να συμμορφωθούν και να κατανοήσουν τις υποχρεώσεις τους. Η πολυπλοκότητα και η πολλαπλότητα των φορολογικών νόμων μπορεί να οδηγήσει σε εσκεμμένες ή ακούσιες παρερμηνείες, προς όφελος όσων επιδιώκουν τη φοροδιαφυγή.

Επιπλέον, η πρακτική της έκδοσης μεμονωμένων λύσεων από τη Φορολογική Διοίκηση, οι οποίες είναι μη δεσμευτικές γνωμοδοτήσεις που παρέχονται ως απάντηση σε αιτήματα φορολογουμένων, προσθέτει στην πολυπλοκότητα και τη νομική ανασφάλεια. Οι φορολογούμενοι που βασίζονται σε αυτές τις μεμονωμένες λύσεις ενδέχεται να εξακολουθήσουν να αντιμετωπίζουν πρόστιμα κατά τη διάρκεια των ελέγχων, εάν η

φορολογική διοίκηση λάβει διαφορετική στάση για το θέμα. Αυτή η δυναμική όχι μόνο επηρεάζει τους φορολογούμενους, αλλά θέτει επίσης προκλήσεις για τους υπαλλήλους της φορολογικής διοίκησης που αγωνίζονται να περιηγηθούν στο περίπλοκο φορολογικό σύστημα και στην ερμηνευτική καθοδήγηση (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 36-46).

Η αλληλεπίδραση πολύπλοκων φορολογικών νόμων, ερμηνευτικών εγκυκλίων και επιμέρους λύσεων που εκδίδονται από διάφορους φορείς της Φορολογικής Διοίκησης, σε συνδυασμό με οργανωτικές και τεχνολογικές προκλήσεις στον δημόσιο τομέα, δημιουργούν ένα περιβάλλον προκλήσεων τόσο για τους φορολογούμενους όσο και για τους φορολογικούς υπαλλήλους. Η ανάγκη για σαφήνεια, συνέπεια και διαφάνεια στη φορολογική διοίκηση είναι ζωτικής σημασίας για τον μετριασμό της νομικής αβεβαιότητας και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης στο φορολογικό σύστημα.

Η αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης στα εισοδήματα των φορολογουμένων, όπως περιγράφεται στο παρεχόμενο πλαίσιο, έχει διάφορες επιπτώσεις στην οικονομία. Οι υψηλότεροι φορολογικοί συντελεστές μπορούν να οδηγήσουν σε αυξημένη φοροδιαφυγή και απόκρυψη εισοδήματος για αποφυγή φορολόγησης, επηρεάζοντας τελικά την εκούσια συμμόρφωση.

Επιπλέον, η υπερβολική φορολογία μπορεί να εμποδίσει τις επενδυτικές προσπάθειες, καθιστώντας τη χώρα λιγότερο ελκυστική τόσο για εγχώριες όσο και για ξένες επενδύσεις. Η υπερφορολόγηση μπορεί να συρρικνώσει τη φορολογική βάση, να αυξήσει την επιβάρυνση των συμμορφούμενων φορολογουμένων και των επιχειρήσεων και να υπονομεύσει την οικονομική και κοινωνική ευημερία μακροπρόθεσμα (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 36-46).

Το θέμα της φοροδιαφυγής στον τομέα της φορολογίας είναι στενά συνδεδεμένο με την πολιτική αστάθεια που βιώνεται τα τελευταία χρόνια στη χώρα. Παρά τις υποσχέσεις των κυβερνήσεων για πάταξη της φοροδιαφυγής, οι συχνές αλλαγές στην ηγεσία έχουν συχνά οδηγήσει σε αλλαγές στις φορολογικές πολιτικές, εμποδίζοντας τη συνεπή εφαρμογή αποτελεσματικών μέτρων. Η παρουσία διαφθοράς εντός του κρατικού μηχανισμού περιπλέκει περαιτέρω τις προσπάθειες για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Η διαφθορά ευδοκμεί σε περιβάλλοντα χωρίς διαφάνεια και επιδεινώνεται από την κυριαρχία ενός κόμματος-κράτους που κυβερνά τον δημόσιο τομέα. Η αντιμετώπιση τόσο

της φοροδιαφυγής όσο και της διαφθοράς απαιτεί όχι μόνο πολιτική βούληση αλλά και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την προώθηση της διαφάνειας και της λογοδοσίας εντός της διοίκησης (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 36-46).

Η έλλειψη τεχνολογικής και οργανωτικής υποδομής εντός της Φορολογικής Διοίκησης μπορεί πράγματι να συμβάλει στον πολλαπλασιασμό της φοροδιαφυγής. Όπως τονίζεται από τον ΟΟΣΑ, η ελληνική διοίκηση έχει παλέψει ιστορικά με τη συστηματική τήρηση αρχείων και διαχείριση δεδομένων, οδηγώντας σε αναποτελεσματικότητα στη συλλογή, οργάνωση και επεξεργασία πληροφοριών. Η απουσία ηλεκτρονικής φορολογικής διοίκησης έχει επιδεινώσει τις γραφειοκρατικές προκλήσεις και παρεμπόδισε τη δυνατότητα ακριβούς διασταύρωσης των πληροφοριών των φορολογουμένων.

Οι προσπάθειες για την ενίσχυση της μηχανογράφησης, όπως η εισαγωγή του πληροφοριακού συστήματος για φορολογικούς ελέγχους, αντιμετώπισαν προκλήσεις, με τους εργαζόμενους να υποστηρίζουν τη βελτίωση της συνδεσιμότητας στο διαδίκτυο και την πρόσβαση σε κρίσιμα πληροφοριακά συστήματα. Η σημερινή κατάσταση της ελλιπούς μηχανογράφησης και ηλεκτρονικής διαχείρισης εντός της Φορολογικής Διοίκησης έχει εμποδίσει τη λειτουργική αποτελεσματικότητα και παρεμπόδισε τη δυνατότητα απόκτησης συνολικής εικόνας για κάθε φορολογούμενο. Οι εργαζόμενοι έχουν τονίσει την ανάγκη για ολοκληρωμένα συστήματα διαλειτουργικότητας πληροφοριών, πρόσβαση σε βασικές βάσεις δεδομένων και έγκαιρη ενημέρωση των πληροφοριακών συστημάτων για την υποστήριξη της αποτελεσματικής φορολογικής διοίκησης (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 36-46).

Η περίπλοκη γραφειοκρατία και η οργανωτική δομή στον ελληνικό δημόσιο τομέα, ιδιαίτερα στη Φορολογική Διοίκηση, έχουν αναγνωριστεί ως σημαντικές προκλήσεις που συμβάλλουν στην αναποτελεσματικότητα στον εντοπισμό φορολογικών παραβάσεων και στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Το πλήθος των εσωτερικών διαδικασιών και αρμοδιοτήτων που κατανέμονται σε διάφορες υπηρεσίες και φορείς, που συχνά καλύπτουν διαφορετικά Υπουργεία, εμποδίζει την ικανότητα της Διοίκησης να επικεντρωθεί στην επίτευξη αποτελεσμάτων. Η έμφαση στην τήρηση πολυάριθμων νομοθετικών διαδικασιών αντί της ιεράρχησης των αποτελεσμάτων περιπλέκει περαιτέρω τη λειτουργική αποτελεσματικότητα της Διοίκησης. Η υπερβολική γραφειοκρατία αποδεικνύεται από τον τεράστιο όγκο της νομοθεσίας, τα προεδρικά διατάγματα και τις

υπουργικές αποφάσεις που καθορίζουν και τροποποιούν τις αρμοδιότητες στο Υπουργείο Οικονομικών.

Όλα τα παραπάνω συμβάλλουν στην δημιουργία αρνητικών συνεπειών τόσο στην οικονομία όσο στην κοινωνία, καθώς οδηγούν σε άνιση κατανομή των φορολογικών βαρών και του εισοδήματος. Έτσι, οι κυβερνήσεις αυξάνουν τα υπάρχοντα φορολογικά επίπεδα, γεγονός που με τη σειρά του επιβραδύνει την οικονομική ανάπτυξη και επιβαρύνει επιπλέον τους πολίτες που είναι συνεπείς με τις φορολογικές τους υποχρεώσεις.

4.2 Φοροδιαφυγή κατά κλάδο ή κατηγορίες επιχειρήσεων με τα υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

Σύμφωνα με την έκθεση ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, (2016), είναι σκόπιμο να γίνει διάκριση μεταξύ μισθωτών και αυτοαπασχολούμενων όταν εξετάζεται το μέγεθος της φοροδιαφυγής σε επίπεδο φορολογουμένων. Οι μελέτες δείχνουν ότι η φοροδιαφυγή μεταξύ των εργαζομένων είναι εύκολα ανιχνεύσιμη, οδηγώντας σε χαμηλότερο ποσοστό ανακριβούς δήλωσης εισοδήματος, που κυμαίνεται συνήθως από 0,5% έως 1%. Αντίθετα, οι αυτοαπασχολούμενοι εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό αδήλωτων εισοδημάτων, που υπολογίζεται σε 57% έως 58,6%. Αυτή η διάκριση υπογραμμίζει τις διαφορές στη φορολογική συμμόρφωση μεταξύ αυτών των δύο ομάδων.

Στο ελληνικό πλαίσιο, το ζήτημα της φοροδιαφυγής μεταξύ των φορολογουμένων, ιδιαίτερα όταν συγκρίνονται μισθωτοί και αυτοαπασχολούμενοι, είναι σημαντικό λόγω της υψηλής επικράτησης της αυτοαπασχόλησης στην ελληνική οικονομία, η οποία είναι διπλάσια από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Σύμφωνα με τα στοιχεία της (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 60), ένα σημαντικό ποσοστό αυτοαπασχολούμενων δηλώνει εισοδήματα κάτω από το αφορολόγητο όριο, με περίπου το 64% να εμπίπτει σε αυτή την κατηγορία το 2011. Το εισόδημα μισθωτών το 2011 αντιπροσώπευε το 26% του συνολικού εισοδήματος των φυσικών προσώπων, ενώ οι ελεύθεροι επαγγελματίες στην Ελλάδα αποτελούσαν το 33% του συνόλου των φορολογουμένων φυσικών προσώπων την ίδια περίοδο. Αυτά τα στατιστικά στοιχεία

υποδηλώνουν ένα πιθανό ζήτημα απόκρυψης εισοδήματος και φοροδιαφυγής στην κατηγορία των αυτοαπασχολούμενων.

Μια μελέτη των Mylonas., Magginas και Pateli (2010, σ. 55) υπολόγισε ότι το αδήλωτο εισόδημα ανήλθε σε €50 δις. το 2010, που ισοδυναμούσε με το 20% του ΑΕΠ εκείνη την εποχή, προερχόμενο κυρίως από απλήρωτη εργασία (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 77-78). Η ίδια έρευνα προέβλεψε ότι με συνεχείς προσπάθειες των φορολογικών αρχών, πρόσθετα έσοδα που ισοδυναμούν με 3,8% του ΑΕΠ θα μπορούσαν να δημιουργηθούν μέσω του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων, με περίπου τα δύο τρίτα (2/3) να αποδίδονται στη φοροδιαφυγή και τα υπόλοιπα σε φορολογικές ελαφρύνσεις και εκπτώσεις. Η εκτίμηση της φοροδιαφυγής από την αυτοαπασχόληση έχει ερευνηθεί εκτενώς, με μελέτες όπως αυτή που διεξήγαγαν οι Artavanis, Morse και Tsoutsoura το 2015, τα αποτελέσματα των οποίων αξιοποιούνται από διεθνείς οργανισμούς όπως το ΔΝΤ και ο ΟΟΣΑ. Αυτή η έρευνα υποδηλώνει ότι η έκταση της φοροδιαφυγής μπορεί να προσεγγιστεί χρησιμοποιώντας δεδομένα από εσωτερικά μοντέλα τραπεζών για την αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας των πελατών. Αναλύοντας δεδομένα από το ελληνικό τραπεζικό σύστημα την περίοδο 2003-2011, η μελέτη εξάγει πολλαπλασιαστές που εφαρμόζονται στα εισοδήματα που δηλώνονται στις φορολογικές αρχές, επιτρέποντας την προσέγγιση του πραγματικού εισοδήματος ανά επαγγελματική κατηγορία. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτή η μεθοδολογία αποκαλύπτει ότι τα αυτοαπασχολούμενα άτομα, ενώ τείνουν να αναφέρουν χαμηλότερα εισοδήματα, μπορεί επίσης να εμφανίζουν διαφορετικές κατανομές εισοδήματος, υπόλοιπα δανείων, προφίλ κινδύνου και προοπτικές εισοδήματος σε σύγκριση με τους μισθωτούς.

Ο Πίνακας 7 παρουσιάζει κλάδους ταξινομημένους για τη φοροδιαφυγή (με φθίνουσα σειρά). Τα ιατρικά επαγγέλματα είναι πρώτα με 32,5% μέση φοροδιαφυγή, οι νομικές υπηρεσίες με 30,9%, τα μηχανολογικά επαγγέλματα με 29,5% και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) και Τέχνες 20,3%. Ακολουθούν τα ξενοδοχεία και εστιατόρια με 17,2%, οι λογιστικές και οικονομικές υπηρεσίες 16,7, ενώ παράλληλα στον ίδιο βαθμό βρίσκονται οι επιχειρηματικές υπηρεσίες και εμπόριο με 16,6%. Στην επόμενη κατάταξη βρίσκονται οι κατασκευές και μεταφορές με 12,8%, το λιανικό εμπόριο 11,8%. Τέλος με

χαμηλότερα ποσοστά τοποθετούνται οι μεταποιήσεις, οι προσωπικές υπηρεσίες και η γεωργία με ποσοστά 7,2%, 6,3% και 6,1% αντίστοιχα.

	Μέση Φοροδιαφυγή	Πολλαπλασιαστής εισοδήματος
Ιατρικά Επαγγέλματα	32,548	2,35
Νομικές υπηρεσίες	30,979	2,40
Μηχανολογικά Επαγγέλματα	29,565	2,52
Εκπαίδευση	27,116	2,69
ΜΜΕ και Τέχνες	20,349	2,23
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	17,237	2,06
Λογιστικές και οικονομικές υπηρεσίες	16,727	1,82
Επιχειρηματικές υπηρεσίες και εμπόριο	16,665	1,98
Κατασκευές και Μεταφορές	12,862	1,95
Λιανικό εμπόριο	11,855	1,60
Μεταποιήσεις	7,271	1,42
Προσωπικές υπηρεσίες	6,374	1,44
Γεωργία	6,121	1,51
Άλλα		0,004

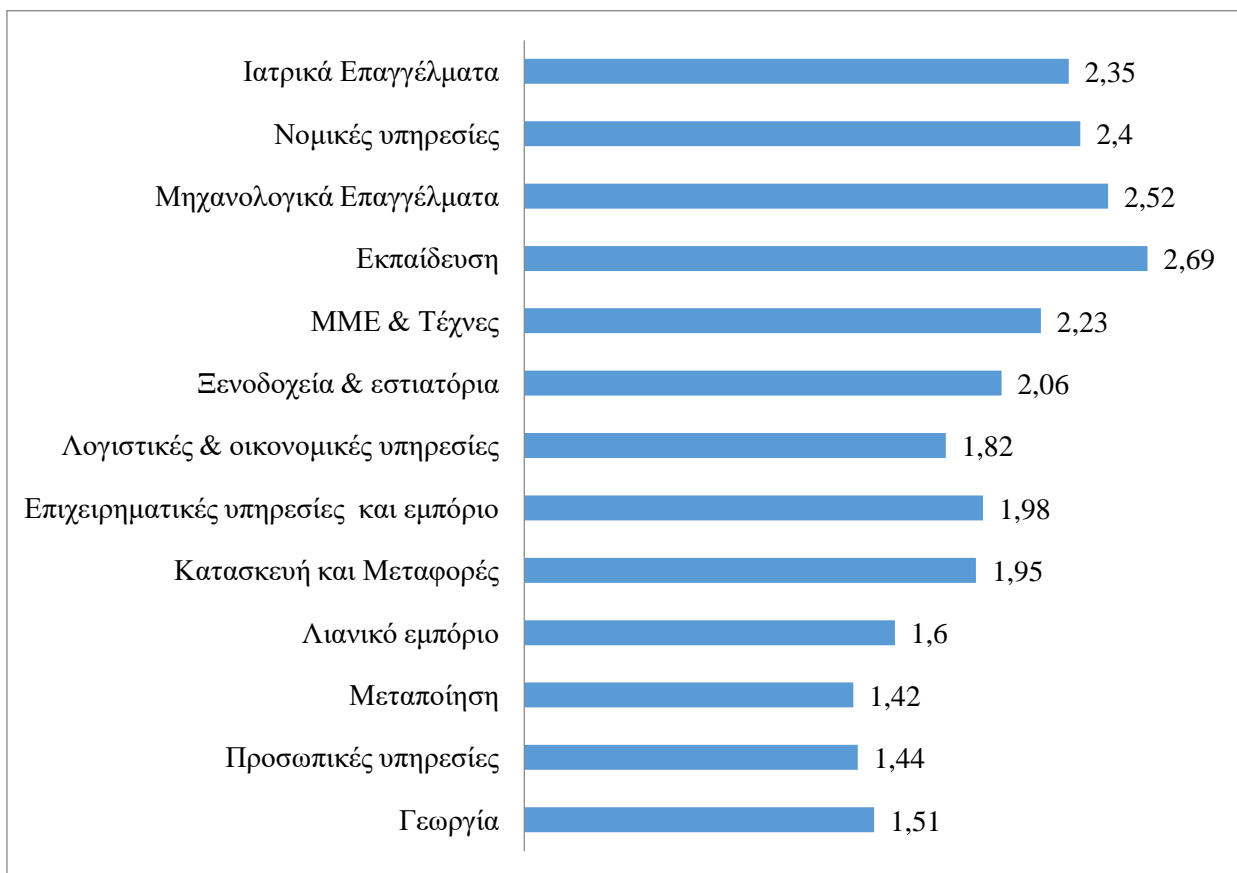
Πίνακας 7: Φοροδιαφυγή κατά κλάδο ή κατηγορίες επιχειρήσεων και πολλαπλασιαστές εισοδήματος

Η φοροδιαφυγή επικρατεί κυρίως στους κλάδους, όπως τα ιατρικά επαγγέλματα, οι νομικές υπηρεσίες, τα μηχανολογικά επαγγέλματα, στην εκπαίδευση, στα ξενοδοχεία και στα εστιατόρια καθώς και στις λογιστικές και οικονομικές υπηρεσίες. Έχει αποδειχθεί από την παραπάνω μελέτη (ΔιαΝΕΟσις, 2017, σ. 77-78), ότι το ύψος του αδήλωτου εισοδήματος των αυτοαπασχολουμένων για το έτος 2009 ήταν 26,8 δισεκατομμύρια, δηλαδή το μέσο πραγματικό εισόδημα είναι 1,75-1,84 φορές το δηλωθέν. Το αδήλωτο εισόδημα, αν φορολογούνταν με 40%, το ποσό των διαφυγόντων φόρων θα έφτανε τα 11,2 δισεκατομμύρια.

Η έρευνα παρουσιάζει (στο Διάγραμμα 2) το σύνολο πολλαπλασιαστών εισοδήματος για κάθε επαγγελματικό κλάδο, που αποτελεί το λόγο πραγματικού προς δηλωθέντος εισοδήματος. Με βάση τα στοιχεία που δόθηκαν, προκύπτει ότι υπάρχουν σημαντικά αδήλωτα φορολογικά εισοδήματα μεταξύ των ελεύθερων επαγγελματιών το 2009, ύψους € 28 δισ.. Οι διαφυγόντες φόροι, που υπολογίζονται με φορολογικό συντελεστή 40%, συμβάλλουν σε σημαντικό μέρος του δημοσιονομικού ελλείμματος για το συγκεκριμένο έτος. Επιπλέον, το μέσο πραγματικό εισόδημα των αυτοαπασχολούμενων εκτιμάται ότι είναι 1,92 φορές μεγαλύτερο από αυτό που αναφέρεται επίσημα.

Πιο συγκεκριμένα, στα ιατρικά επαγγέλματα, ο πολλαπλασιαστής εισοδήματος είναι 2,35, στις νομικές υπηρεσίες είναι 2,40, στα μηχανολογικά επαγγέλματα 2,52, στην εκπαίδευση 2,69. Στα ΜΜΕ και Τέχνες είναι 2,23, ενώ στα ξενοδοχεία και εστιατόρια είναι 2,06. Οι λογιστικές και οικονομικές υπηρεσίες 1,82, ενώ παράλληλα στον ίδιο βαθμό βρίσκονται οι επιχειρηματικές υπηρεσίες και εμπόριο 1,98 αλλά και οι κατασκευές και μεταφορές με πολλαπλασιαστή εισοδήματος 1,95. Τέλος με χαμηλότερους πολλαπλασιαστές εισοδήματος τοποθετούνται το λιανικό εμπόριο, οι μεταποιήσεις, οι προσωπικές υπηρεσίες και η γεωργία με 1,60, 1,42, 1,44, 1,51 αντίστοιχα.

Διάγραμμα 2: Πολλαπλασιαστές εισοδήματος

Στα επαγγέλματα των αυτοαπασχολούμενων η φοροδιαφυγή δεν είναι εύκολη να εντοπιστεί. Διότι τα εισοδήματα που δηλώνουν είναι βάση των παραστατικών που εκδίδουν. Αντιθέτως, οι μισθωτοί συνάπτουν κάποια σύμβαση με τον εργοδότη. Επομένως, τα επαγγέλματα που φοροδιαφεύγουν περισσότερο, φαίνεται να είναι αυτά που δεν δηλώνεται η εργασία και δεν απαιτείται κάποια είδους σύμβαση. Άρα, η αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων για τον εντοπισμό και την πρόληψη της φοροδιαφυγής μεταξύ των αυτοαπασχολούμενων επαγγελματιών είναι ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση της φορολογικής συμμόρφωσης και της δικαιοσύνης στο σύστημα.

4.3 Οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της φοροδιαφυγής

Η φοροδιαφυγή έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στον κρατικό προϋπολογισμό, περιορίζοντας τη δυνατότητα χρηματοδότησης βασικών επενδύσεων και δαπανών, ενώ αυξάνει την ανάγκη για δανεισμό. Στρεβλώνει τη δομή της οικονομίας με την πάροδο του χρόνου επηρεάζοντας τα κρατικά εισοδήματα, τα οποία είναι ζωτικής σημασίας για την αναδιανομή κεφαλαίων μέσω παροχών και επιδοτήσεων (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 129-130).

Ακόμη, η σχέση μεταξύ των αναποτελεσματικών πολιτικών είσπραξης φόρων και της άδικης κατανομής των φορολογικών βαρών επιδεινώνει τις κοινωνικές ανισότητες, επηρεάζοντας δυσανάλογα τα άτομα με χαμηλότερο εισόδημα και τους φορολογούμενους που συμμορφώνονται.

Επιπλέον, η φοροδιαφυγή όχι μόνο μειώνει τα κρατικά έσοδα, αλλά περιορίζει επίσης τις δημόσιες δαπάνες, επηρεάζοντας την ποιότητα και την ποσότητα των παρεχόμενων δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 129-130).

Συμπερασματικά, η φοροδιαφυγή και έχει τεράστιες αρνητικές κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες, καθώς οδηγεί σε άνιση κατανομή των φορολογικών βαρών και του εισοδήματος. Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα είναι απαραίτητη για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, τη μείωση των ανισοτήτων και τη διασφάλιση ενός δίκαιου και αποτελεσματικού φορολογικού συστήματος. (ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2016, σ. 129-130).

5 Σύνοψη αναλύσεων

Η διαφθορά είναι ένα σοβαρό ζήτημα, που περιλαμβάνει την κατάχρηση δημόσιας εξουσίας για προσωπικό όφελος. Η διαφθορά συνδέεται συχνά με την κρατική εξουσία και μπορεί να έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία και την κοινωνία μιας χώρας. Οι παράγοντες που δύναται να ενισχύσουν τη διαφθορά περιλαμβάνουν οικονομικές συνθήκες, όπως το χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ και οι ανεπάρκειες του φορολογικού συστήματος. Η διαφθορά μπορεί να οδηγήσει σε μείωση των επενδύσεων, όξυνση των ανισοτήτων και χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα. Μπορεί επίσης να αποτρέψει τις ξένες επενδύσεις και να επηρεάσει τις δαπάνες σε βασικούς τομείς όπως η υγεία και η εκπαίδευση.

Η διαφθορά συνδέεται στενά με την παραοικονομία, με τις χώρες που αντιμετωπίζουν υψηλά επίπεδα διαφθοράς να έχουν συχνά μια μεγάλη άτυπη οικονομία. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε χαμηλότερη είσπραξη φορολογικών εσόδων. Η εξέλιξη της παραοικονομίας σε σχέση με τους ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ δύναται να παρέχει πληροφορίες σχετικά με την οικονομική δυναμική μιας χώρας.

Οι προσπάθειες για την καταπολέμηση της διαφθοράς είναι ζωτικής σημασίας για την προώθηση της διαφάνειας, της αποτελεσματικότητας και της οικονομικής ανάπτυξης. Οι κυβερνήσεις πρέπει να εφαρμόσουν κανονισμούς και μέτρα για την αντιμετώπιση της διαφθοράς και να διασφαλίσουν ισότιμους όρους ανταγωνισμού για τις επιχειρήσεις.

Ο αντίκτυπος της πανδημίας του κορωνοϊού στην παραοικονομία και τη φοροδιαφυγή στις χώρες της ΕΕ ήταν σημαντικός. Η ύφεση που προκλήθηκε από την πανδημία οδήγησε σε αύξηση της ανεργίας, μείωση του ΑΕΠ και του εθνικού εισοδήματος, γεγονός που με τη σειρά του επηρέασε το μέγεθος και την ανάπτυξη της παραοικονομίας. Το 2020 σημειώθηκε αξιοσημείωτη αύξηση του μέσου μεγέθους της άτυπης οικονομίας στο 17,87% του ΑΕΠ των 28 χωρών της ΕΕ, που αντιπροσωπεύει αύξηση κατά 1,59 ποσοστιαίες μονάδες από το 2019.

Πιο συγκεκριμένα, οι μεγαλύτερες αυξήσεις στην παραοικονομία εντοπίζονται σε χώρες όπως η Κροατία και η Βουλγαρία παρουσίασαν, ενώ η Φινλανδία σημείωσε μέτρια αύξηση. Οι προβλέψεις δείχνουν μικρή μείωση της άτυπης οικονομίας το 2021 και το 2022 λόγω της οικονομικής ανάκαμψης. Όσο αφορά το μέσο μέγεθος της παραοικονομίας

σε 31 ευρωπαϊκές χώρες παρουσιάζει διακυμάνσεις με την πάροδο των ετών, με μείωση σε 16,20% το 2019, απότομη αύξηση σε 17,76% το 2020 και προβλέπεται ότι το 2022 θα παρουσιαστεί μείωση με το ποσοστό αυτής να είναι 17,20%.

Συνολικά, ο αντίκτυπος της πανδημίας στην παραοικονομία και τη φοροδιαφυγή στις χώρες της ΕΕ υπογραμμίζει τη σημασία της αντιμετώπισης αυτών των ζητημάτων για τη διασφάλιση της οικονομικής σταθερότητας και των δίκαιων φορολογικών πρακτικών.

Η φοροδιαφυγή αποτελεί οικονομικό φαινόμενο, που βρίσκεται πάντα στο επίκεντρο της δημόσιας πολιτικής. Είναι η παράνομη πράξη μείωσης της νομικής φορολογικής υποχρέωσης κάποιου, αποφεύγοντας την καταβολή φόρων, όπως με την απόκρυψη εισοδήματος ή την υποτίμηση των κερδών. Στους παράγοντες που επηρεάζουν τη φοροδιαφυγή περιλαμβάνονται η οργάνωση των φορολογικών υπηρεσιών, η δικαιοσύνη στην κατανομή των φόρων, η οικονομική οργάνωση, τα μέτρα ελέγχου, τα εκπαιδευτικά επίπεδα, η φορολογική επιβάρυνση και η δομή του φορολογικού συστήματος. Στην Ελλάδα, η φοροδιαφυγή εκτιμάται ότι είναι σημαντική, με μελέτες να δείχνουν, ότι το ποσοστό της θα μπορούσε να κυμαίνεται από 6-9% του ΑΕΠ, επηρεάζοντας τα δημόσια έσοδα. Στις προσπάθειες καταπολέμησης της αντιμετωπίζονται προκλήσεις, που σχετίζονται με την αναποτελεσματικότητα του συστήματος φορολογίας εισοδήματος, την πολυπλοκότητα, τις συχνές τροποποιήσεις και τη διευκόλυνση της φοροδιαφυγής. Επιπρόσθετα, η Ελλάδα έχει βιώσει μείωση του ΑΕΠ, παράλληλα με την αύξηση της φορολογίας, με τους άμεσους φόρους να αυξάνονται σημαντικά. Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής σε αυτή απαιτεί ολοκληρωμένες μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης και την αποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος.

Η φοροδιαφυγή ανά κλάδο ή κατηγορίες επιχειρήσεων σύμφωνα με μελέτη των Artavanis, Morse και Tsoutsoura (2015), στην οποία υπολογιζόταν η φοροδιαφυγή από την αυτοαπασχόληση για την περίοδο 2003-2011 χρησιμοποιώντας δεδομένα, που συλλέχθηκαν από το ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Στην μελέτη εξήγαγαν πολλαπλασιαστές, που εφαρμόζονταν στα δηλωθέντα εισοδήματα για τον υπολογισμό του πραγματικού εισοδήματος ανά επαγγελματική κατηγορία. Επιπλέον, σε αυτή παρουσιάζονται οι βιομηχανίες, που ταξινομούνται για φοροδιαφυγή σε ευρώ και πληροφορίες για τη νομοθεσία κατά της φοροδιαφυγής και πηγές επαγγελματικών δικαιωμάτων. Υπογραμμίζετε επίσης η επικράτηση της φοροδιαφυγής σε κλάδους όπως

τα ιατρικά επαγγέλματα, οι νομικές υπηρεσίες, τα επαγγέλματα μηχανικών και η εκπαίδευση. Επίσης, αναφέρουν τη δυσκολία εντοπισμού της φοροδιαφυγής στα ελεύθερα επαγγέλματα σε σύγκριση με τους μισθωτούς με συμβάσεις.

Η φοροδιαφυγή έχει πράγματι σημαντικές επιπτώσεις στους κρατικούς προϋπολογισμούς, καθώς περιορίζει τη δυνατότητα χρηματοδότησης βασικών επενδύσεων και δαπανών ενώ αυξάνει την ανάγκη για δανεισμό. Αυτή η στρέβλωση της οικονομίας με την πάροδο του χρόνου μπορεί να προκαλέσει μακροχρόνιες επιπτώσεις στα κρατικά έσοδα, τα οποία είναι ζωτικής σημασίας για την αναδιανομή κεφαλαίων μέσω παροχών και επιδοτήσεων. Η σχέση μεταξύ των αναποτελεσματικών πολιτικών είσπραξης φόρων και της άδικης κατανομής των φορολογικών βαρών μπορεί να επιδεινώσει τις κοινωνικές ανισότητες, επηρεάζοντας δυσανάλογα τα άτομα με χαμηλότερο εισόδημα και τους φορολογούμενους που συμμορφώνονται. Επιπλέον, η φοροδιαφυγή όχι μόνο μειώνει τα κρατικά έσοδα, αλλά περιορίζει και τις δημόσιες δαπάνες, επηρεάζοντας τελικά την ποιότητα και την ποσότητα των παρεχόμενων δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών. Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής είναι ζωτικής σημασίας για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, τη μείωση των ανισοτήτων και τη διασφάλιση ενός δίκαιου και αποτελεσματικού φορολογικού συστήματος.

6 Προτάσεις για τον περιορισμό της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής

6.1 Προτάσεις για τον περιορισμό της παραοικονομίας

Η αντιμετώπιση του φαινομένου της παραοικονομίας στηρίζεται στους ελέγχους που πραγματοποιούνται σε κάθε χώρα ανάλογα με τους εκάστοτε νόμους της, και στην μείωση των καταστάσεων που επεκτείνουν το φαινόμενο αυτό. Η άμβλυνση του φαινομένου της παραοικονομίας μπορεί να γίνει με την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του φορολογικού συστήματος. Η βελτίωση της διαφάνειας, η διασταύρωση δεδομένων και ο περιορισμός των διοικητικών παρεμβάσεων είναι επίσης αποτελεσματικές στρατηγικές (Βαβούρας & Μανωλάς, 2004, σ. 107-110).

Επιπλέον, οι δράσεις για την καταπολέμηση της παραοικονομίας περιλαμβάνουν την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των κρατικών μηχανισμών ελέγχου, τη χρήση νέων τεχνολογιών πληροφοριών, την προσέλκυση ανθρώπινου δυναμικού υψηλής ειδίκευσης, τη βελτίωση των μεθόδων οργάνωσης και διαχείρισης των δημόσιων υπηρεσιών και τη δημιουργία σταθερού θεσμικού πλαισίου για την καταπολέμηση της παραοικονομίας μακροπρόθεσμα.

Οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, όπως η μείωση του κόστους των κοινωνικών εισφορών, η χαλάρωση των περιορισμών, η προώθηση μιας ευέλικτης και ανταγωνιστικής αγοράς εργασίας, η άρση των φραγμών στην είσοδο των επιχειρήσεων και η μείωση των υπερβολικών τελών για επαγγελματικές άδειες, είναι επίσης απαραίτητες για την καταπολέμηση της παραοικονομίας.

Μια προτεινόμενη στρατηγική είναι η προώθηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών και η μείωση της χρήσης μετρητών. Αυτό περιλαμβάνει την υποχρεωτική ηλεκτρονική πληρωμή για μισθούς, ημερομίσθια, συντάξεις και παροχές κοινωνικής ασφάλισης, καθώς και τον καθορισμό ανώτατου ορίου για αγορές σε μετρητά από τους καταναλωτές. Αυτά τα μέτρα αποσκοπούν στην αύξηση της διαφάνειας, στη μείωση των ευκαιριών φοροδιαφυγής και στη μετατόπιση των οικονομικών δραστηριοτήτων από τον άτυπο στον επίσημο τομέα (Βαβούρας & Μανωλάς, 2004, σ. 107-110).

Ακόμη, οι επιστροφές φόρων παρέχουν άμεσο οικονομικό όφελος στους φορολογούμενους, ενθαρρύνοντας τη συμμόρφωση με τη φορολογική νομοθεσία και

αποθαρρύνοντας τη συμμετοχή στην παραοικονομία. Με την εφαρμογή αυτών των μέτρων, οι αρχές μπορούν να δημιουργήσουν ένα πιο ευνοϊκό περιβάλλον για τη φορολογική συμμόρφωση και να αποθαρρύνουν τις παράνομες οικονομικές πρακτικές, συμβάλλοντας τελικά στη μείωση της παραοικονομίας.

6.2 Προτάσεις για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής

Η καταστολή και η πρόληψη των φορολογικών παραπτώματων μπορεί να περιορίσει την φοροδιαφυγή (Drogalas et al., 2018, σ. 1025). Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ο εξορθολογισμός της φορολογικής επιβάρυνσης, δηλαδή ο επιμερισμός των φόρων στους πολίτες να πραγματοποιείται με ορθό τρόπο. Έτσι, θα εξασφαλίζεται και η οριζόντια αλλά και η κάθετη φορολογική δικαιοσύνη⁴ καλύτερα στα δεδομένα της οικονομίας της χώρας. Επιπλέον, μπορεί να πραγματοποιηθούν περισσότεροι έλεγχοι στους παραβάτες, οι οποίοι θα επωμίζονται τις ποινές τους και η εξέταση των φορολογικών υποθέσεων από τα Διοικητικά Δικαστήρια να γίνεται άμεσα και έτσι θα προάγεται περισσότερο η φορολογική δικαιοσύνη και η φορολογική ηθική.

Ένας επιπλέον παράγοντας, που θα συμβάλει στον περιορισμό της φοροδιαφυγής είναι η χρήση των νέων τεχνολογιών, πληροφορίας και επικοινωνίας με τις κατάλληλες οργανωτικές διατάξεις των υπηρεσιών αλλά και το απαραίτητο ανθρώπινο δυναμικό. Τα προσόντα, που πρέπει να έχει οι ελεγκτές της Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων (Α.Α.Δ.Ε.) είναι η συνεχής ενημέρωση και η εκπαίδευση στις νομοθετικές διατάξεις. Ενώ παράλληλα πρέπει να γίνεται συνεχής αξιολόγηση των ελεγκτών. Επίσης, είναι σημαντικό να υφίσταται επιβράβευση των ελεγκτών όταν πετυχαίνουν τους στόχους τους. Επικουρικά, σε αυτήν την προσπάθεια της άμβλυνσης της παραοικονομίας, θα συμβάλει η αύξηση της παραγωγικότητας των φοροελεγκτικών αρχών με την αποτελεσματικότερη οργάνωση και διοίκησής του. Έτσι, θα μειωθούν οι δημόσιες δαπάνες και η φορολογική επιβάρυνση, ενώ θα βελτιωθεί ο ιδιωτικός τομέας (Βαβούρας & Μανωλάς, 2004, σ. 107-110).

⁴ Ο Mankiw (2001, σ.435) εκτιμά ότι η κάθετη δικαιοσύνη είναι η αντίληψη ότι οι φορολογούμενοι με μεγαλύτερη φοροδοτική ικανότητα θα πρέπει να συνεισφέρουν στις δημόσιες δαπάνες περισσότερο από εκείνους που έχουν μικρότερη φοροδοτική ικανότητα. Η οριζόντια δικαιοσύνη είναι η αντίληψη ότι οι φορολογούμενοι με την ίδια φοροδοτική ικανότητα πρέπει να πληρώνουν το ίδιο ποσό σε φόρους.

Ως εκ τούτου, είναι πολύ σημαντικό για το κράτος να έχει ένα νομικό πλαίσιο που θα καθιστά υπεύθυνους τους πολιτικούς για τις αποφάσεις και τις πράξεις τους σχετικά με τη διαχείριση του δημόσιου χρήματος. Η ανοικοδόμηση της εμπιστοσύνης μεταξύ κυβέρνησης και πολιτών είναι ίσως η μόνη λύση για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και σε αυτό πρέπει να επικεντρώσει τις προσπάθειές του το σημερινό πολιτικό σύστημα.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Στην παρούσα εργασία έγινε προσπάθεια, να εξεταστούν τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας. Τα φαινόμενα αυτά μειώνουν τα έσοδα από το κράτος και δημιουργούν αναποτελεσματικότητα στην κατανομή των πόρων. Προκειμένου να υφίσταται οικονομική ανάπτυξη της χώρας και να βελτιωθεί η ανακατανομή του πλούτου για τον περιορισμό των ανισοτήτων, υφίστανται συντελεστές φορολογίας μέσα από τους οποίους συγκεντρώνονται χρήματα για την ενίσχυση της χρηματοδότηση των κρατικών δαπανών. Είναι σημαντικό οι πολίτες να πιστέψουν ότι τα φορολογικά έσοδα δεν τα σπαταλά το κράτος, και ότι συμβάλλει το ίδιο το κράτος στην καλύτερη ποιότητα βιοπορισμού τους (υγεία, εκπαίδευση, συντάξεις, ασφάλεια). Φυσικά, θα υπάρχουν τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας σε μικρότερο βαθμό, αλλά σίγουρα δεν θα είναι ο κανόνας.

Η τρέχουσα διπλωματική εργασία μπορεί να χρησιμοποιηθεί, για να διεξαχθεί περαιτέρω έρευνα, προκειμένου να γίνουν γενικεύσεις σχετικά με το θέμα. Η μελλοντική έρευνα θα πρέπει να επικεντρωθεί σε μια ποιοτική προσέγγιση για την κατανόηση των παραγόντων, που οδηγούν τους πολίτες στη φοροδιαφυγή.

Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφικές αναφορές

Artavanis, N., Morse, A. & Tsoutsoura, M., (2015). Measuring Income Tax Evasion using Bank Credit: Evidence from Greece. Chicago Booth Research Paper. 12-25, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2109500>.

Dimant, E. & Tosato, G. (2018). Causes and Effects of Corruption: What has Past Decade's Research Taught us? A Survey, *Journal of Economic Surveys*. 32(2), 335-356. [10.13140/RG.2.1.4784.0888](https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4784.0888).

Drogalas, G., Anagnostopoulou, E., Pazarskis, M. & Petkopoulos, D. (2018). Tax Ethics and Tax Evasion, Evidence from Greece. *Theoretical Economics Letters*. 8(5), 1018–1027. [10.4236/tel.2018.85070](https://doi.org/10.4236/tel.2018.85070).

Papaconstantinou, P., Tsagkanos, A. & Siriopoulos C. (2013). How bureaucracy and corruption affect economic growth and convergence in the European Union: The case of Greece, *Emerald Insight, Managerial Finance*. 39(9), 837–847. <https://doi.org/10.1108/MF-12-2009-0143>.

Kirchler, E., Maciejovsky, B. & Schneider, F. (2023). Everyday representations of tax avoidance, tax evasion, and tax flight: Do legal differences matter? *Journal of Economic Psychology*. 24(4), 535–553. [10.1016/s0167-4870\(02\)00164-2](https://doi.org/10.1016/s0167-4870(02)00164-2).

Schneider, F. (2010). The Influence of Public Institutions on the Shadow Economy: An Empirical Investigation for OECD Countries. *Review of Law & Economics*. 6(3), 441-468. [10.2202/1555-5879.1542](https://doi.org/10.2202/1555-5879.1542).

Schneider, F., Buehn, A. & Montenegro, C.E. (2010). Shadow Economies All over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007. *World Bank Policy Research Working Paper*. No. 5356.

Schneider, F & Buehn, A. (2016). Estimating the Size of the Shadow Economy: Methods, Problems and Open Questions, *IZA Discussion Papers 9820*, Institute of Labor Economics (IZA). 1-42.

Schneider, F. (2022) New COVID-related results for estimating the shadow economy in the global economy in 2021 and 2022, *International Economics and Economic Policy*. 19(1), 299–313. <https://doi.org/10.1007/s10368-022-00537-6>.

Βαβούρας, Ι. & Μανωλάς, Γ. (2004). Η παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο: προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.

Βέττας Ν., Μανιάτης Γ. & Βαλάσκας Κ., (2020), Η διαφορική φορολογία και η επίδρασή της στην προώθηση και την επίτευξη στόχων της δημόσιας πολιτικής. Προσβάσιμο: https://iobe.gr/research_dtl.asp?RID=210 (Ημερομηνία επίσκεψης: 19 Ιουλίου 2024).

Βουγιατζή, Β., Δεληπάλλα, Σ. & Παπαπανάγος, Χ. (2022). Η παραοικονομία στην Ελλάδα, 1980-2020, Διεθνής Διαφάνεια Ελλάς, Αθήνα.

Γεωργάκη, Β. (2017). Καταχρηστική Φοροαποφυγή στην άμεση φορολογία, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

ΔιαΝΕΟσις Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, (2016). Η φορολογία Εισοδήματος στην Ελλάδα. Προσβάσιμο: <https://www.dianeosisis.org/research/tax-evasion/> (Ημερομηνία επίσκεψης: 19 Ιουλίου 2024).

Τράπεζα της Ελλάδας. (2011). ‘Economic Bulletin’, Τεύχος 35. Προσβάσιμο: <https://www.bankofgreece.gr/en/publications-and-research/research/research-activity-list?types=30e31f93-7c34-480e-ab08-02328a326974&mode=preview&years=2011> (Ημερομηνία επίσκεψης: 19 Αυγούστου 2024).

Διαδικτυακές αναφορές

European Commission. (2023). ‘VAT Gap Report 2023 - Executive summary’. Προσβάσιμο: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en, (Ημερομηνία επίσκεψης: 31 Αυγούστου 2024).

Transparency International. (2023), ‘Corruption Perceptions Index 2022’. Προσβάσιμο: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (Ημερομηνία επίσκεψης: 23 Αυγούστου 2024).

World Bank Group. (2024). ‘Informal Economy Database’. Προσβάσιμο: <https://www.worldbank.org/en/research/brief/informal-economy-database> (Ημερομηνία επίσκεψης: 23 Αυγούστου 2024).

World Bank Group. (2023). 'How to use the WGI'. Προσβάσιμο:
<https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators> (Ημερομηνία
επίσκεψης: 23 Αυγούστου 2024).